

EIENDOMS- OG BRUKSRETTSFORHOLD
I DELER AV OS KOMMUNE, HEDMARK.

EN PROBLEMANALYSE

HELGE GRUT

LARS OLE RUNDFLOEN

HOVEDOPPGAVE

INSTITUTT FOR JORDSKIFTE
OG AREALPLANLEGGING

ÅS-NLH 1984

**EIENDOMS- OG BRUKSRETTSFORHOLD
I DELER AV OS KOMMUNE, HEDMARK.**

EN PROBLEMANALYSE

HELGE GRUT

LARS OLE RUNDFLOEN

HOVEDOPPGAVE

**INSTITUTT FOR JORDSKIFTE
OG AREALPLANLEGGING**

ÅS-NLH 1984

FORORD

Denne oppgaven er et samarbeid mellom to studenter med standard studieplan eiendomsutforming ved Institutt for jordskifte og arealplanlegging. Oppgaven er det avsluttende arbeid på studiet ved Norges landbrukshøgskole.

Vi vil rette en spesiell takk til alle på landbrukskontoret i Os for god hjelp underveis. Jordskiftedommer Tollef Lunaas har skaffet til veie store mengder kildemateriale.

Det er en del utgifter forbundet med en slik oppgave. Vi kan takke arbeidsutvalget ved kontorsjef Leif Skomakerstuen for økonomisk støtte. Arbeidsutvalget har midler bevilget fra Landbrukets utbyggingsfond. Det var også arbeidsutvalget som hadde ideen til oppgaven.

Kari Kirkman har utført maskinskrivingen på en utmerket måte. Jon J. Meli har lånt ut lysbilder som Anna Andreassen har omsatt i flotte streker.

Professor Hans Sevatdal har vært veileder for oppgaven.

Ås-NLH 15. mai 1984

Helge Grut

Helge Grut

Lars Ole Rundfloen

Lars Ole Rundfloen

INNHOOLD

	Side
1 INNLEÐNING	1
1.1 Bakgrunn og formål	1
1.2 Presentasjon av området	2
1.3 Problemstilling	4
1.3.1 Det rettslige og historiske problemet	5
1.3.2 Det "fysiske" problemet	6
1.3.3 Det "sosiale" problemet	6
1.3.4 Det økonomiske problemet	7
1.4 Framgangsmåte	8
1.4.1 Kilder	10
1.4.2 Redigering	10
2 DAGENS AREALBRUK	12
2.1 Beite	12
2.2 Seterbruk	13
2.3 Nydyrking	13
2.4 Jakt, fiske	14
2.5 Hyttebygging	15
2.6 Slåttebruk og mosetak	16
3 INTERESSEMOTSETNINGER, HOLDNINGER, MOTIVASJON	17
4 HISTORIE	19
4.1 Generell eiendomshistorie	19
4.2 Eiendomshistorie i Dalsbygda	22

5	ANALYSE AV RETTSHISTORIEN	27
5.1	Tolgen storskiftekommisjon	27
5.2	Høyfjellskommisjonen	35
5.3	Dalsbusjøsakene	36
5.3.1	Herredsretten	36
5.3.2	Lagmannsretten	37
5.3.3	Voldgiftsretten	38
5.4	Vangrøftdalsaken	39
5.4.1	Herredsretten	39
5.4.2	Lagmannsretten	40
5.4.3	Hvem har fått stadfestet sine rettigheter?	47
5.4.4	Vår konklusjon	49
5.5	Tolgen storskiftekommisjon. Kjennelse av 29. september 1948	50
5.5.1	Konklusjon	52
5.6	Tolgen storskiftekommisjon. Den endelige ordning for Os herred	53
5.6.1	Beiteløsning, slåtteerstatning og frist for opprettelse av setrer	58
5.6.2	Eiendomsrett, bruksrett	61
5.7	Jordskiftesaken i Vangrøftdalen og Kjurudalen	63
5.7.1	Kjennelse 6 avsagt i jordskifteretten 23. mai 1972	64
5.7.2	Kjennelse 10	65
5.7.3	Kjennelse 11 og 12	66
5.7.4	Kjennelse 15 A	67
5.7.5	Kjennelse 15 B	67
5.7.6	Forholdet mellom anken over kjennelse	

	6 og kjennelse 15 B	68
5.7.7	Kjennelse 15 C	69
5.7.8	Kjennelse 15 D	69
5.7.9	Kjennelse 15 E	70
5.8	Hva betyr det at slåtterettigheten er innløst	70
5.9	Storskifteordningen og Sotthaugen	74
5.10	Oppsummering	77
6	VERDIEN AV Å VÆRE GRUNNEIER	79
6.1	Grunneiendomsretten	80
6.2	"Gamle" utnyttingsmåter	81
6.3	Beite	82
6.4	Skog	82
6.5	Jakta	82
6.6	Fisket	83
6.7	Verdiforhold - drøfting	83
7	FRAMTIDIG AREALBRUK	85
7.1	Verneplan	85
7.1.1	Landskapsvernområde	85
7.1.2	Naturreservat	86
7.2	Dyrking	88
7.2.1	Dyrkingsressurser	88
7.2.2	Økonomiske og forvaltningsmessige begrensninger på dyrkingsaktiviteten	90
7.2.3	Forholdet mellom dyrkingsaktivitet og verneplan	90
7.3	Beite og seterbruk	91
7.4	Jakt og fiske	92
7.5	Hyttebygging	93

8	JORDSKIFTE	95
8.1	Hvem kan kreve jordskifte	95
8.2	Vilkårene for jordskifte	95
8.3	Sakstyper ved jordskifte	96
8.3.1	Oppløsning av sameie	96
8.3.2	Nyutforming av eiendommene	97
8.3.3	Bruksordning	98
8.3.4	Avløsning av bruksrett	102
8.3.5	Rettsutgreiing	104
9	UTMARKSLAG	106
9.1	Hvilke problemer vil et utmarkslag kunne løse	106
9.2	Problemer med organisasjonsarbeidet	108
9.2.1	Rettslige forhold	108
9.2.2	Antall medlemmer/parter	110
9.2.3	Avgrensning av området	111
9.2.4	Beregning av andeler og stemmer i laget	112
9.2.5	Vedtekter for laget og lagets mandat og styring	113
9.3	Oppsummering	114
10	OPPSUMMERENDE DRØFTING	115
10.1	Grunneiendomsretten	116
10.2	Jakt - fiske	118
10.3	Storskifteordningen	119
10.3.1	Havnelagene	120
10.3.2	Innløsning av slåtterettigheter	120
10.4	Jordskiftesaken	121
10.5	Virkemidler for å bedre arealbruken	122

10.5.1	Jordskifte	122
10.5.2	Utmarkslag	123

SAMMENDRAG 1 side

LITTERATURLISTE 3 sider

KARTBILAG 1 stk.

KARTOVERSIKT

- Kart nr. 1   Oversikt over Dalsbygda-Os området.
- Kart nr. 2   Skogdelingen i 1791. Mellom Breensgrenda,, Østgardsgrenda og Os.

Kilde: Høyfjellskommisjonens kjennelse av 13. juli 1934 i 9. og 10. grensegangsfelt. Økonomisk kartverk.
- Kart nr. 3   Kart over Dalbusjøeiendommen.

Kilde: Kart over havnelagene, landbrukskontoret på Os.
- Kart nr. 4   Kart over området behandlet av lagmannsretten 11/7-45.

Kilde: Leif Brataas (udat.). Kart over rettsavgjørelser i Kjurudalen-Vangrøftdalsområdet med kommentarer.
- Kart nr. 5   Kart over det sentrale jordskiftefelt i Vangrøftdalen.

Kilde: Leif Brataas (udat.). Kart over rettsavgjørelser i Kjurudalen-Vangrøftdalsområdet med kommentarer. Utskrift av sak J2/42 og 1/47, Vangrøftdalen-Kjurudalen, bind 1 og 2. Hedmark og Østerdal jordskifterett.
- Kart nr. 6   Kart over sameieskogen i Kjurudalen og skogdelingen i Svartådalen.

Kilde: Leif Brataas (udat.). Kart over rettsavgjørelser i Kjurudalen-Vangrøftdalsområdet med kommentarer. Utskrift av sak 32/42 og 1/47, Vangrøftdalen-Kjurudalen, bind 1 og 2. Hedmark og Østerdal jordskifterett.

Tollef Lunaas 28.1.82. Notat om eiendomsforholdene i Dalsbygda.

Økonomisk kartverk.
- Kart nr. 7   Dyrkingsressurser i Kjurudalen og Vangrøftdalen.

Kilde: Per M. Langøyen. Registrering av dyrkingsressurser for Økonomisk kartverk.

1 INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN OG FORMÅL

Oppgaven dreier seg om å beskrive eiendoms- og bruksrettsstrukturen i Dalsbygda, Os kommune, både med tanke på dagens situasjon og hvorfor forholdene har blitt slik de er. Det er flere rettighetshavere på samme areal og det kan være uenighet om hvem som eier hva. Eiendoms- og bruksrettsforholdene oppfattes av mange som vanskelige. Vi vil også skissere mulige veier å gå for å gjøre det lettere å bruke arealene i Dalsbygda. Når vi bruker ordet problemanalyse i oppgavetittelen er det for å sette det hele inn i en sammenheng. En kan si at vi foretar en sammenstilling av data og vurderer disse for lettere å komme fram til en løsning.

Vi vil beskrive dagens situasjon, og vi vil også gi en framstilling av hvordan eiendoms- og bruksrettsstrukturen har blitt slik den er i dag. Dette mener vi må være med på å danne grunnlaget når en skal vurdere mulige veier å gå for å bedre situasjonen. Tilsammen vil dette da forhåpentligvis danne et nyttig grunnlag for de som måtte fortsette og jobbe med saken.

Det er et mål med oppgaven at lokalbefolkningen i Dalsbygda og Os kan få nytte av oppgaven.

Historien bak oppgaven startet i 1977 da Miljøverndepartementet tok initiativ til verneplan for deler av Vangrøftdalen og Kjurudalen i Os. Dette verneforslaget startet drøftinger om forskjellige sider ved jordbruksnæringen i Dalsbygda. Det handlet om totalressurser for jordbruksproduksjon, muligheter for å ta ressursene i bruk, utnyttingsformer osv. I drøftingene av arealutnyttelsen ble en ofte minnet om de kompliserte eiendoms- og bruksrettsforholdene som eksisterer i området. Det har versert en rekke rettssaker i området uten at forholdene har blitt vesentlig klarere. Det ble klart at eiendoms- og bruksrettsstrukturen er til hinder for ønsket arealutnyttelse, spesielt pga. den store uklarhet som hersker omkring disse forholdene.

Fylkesmannen i Hedmark nedsatte den 28. september 1981 et arbeidsutvalg for å se på eiendomsforholdene i Dalsbygda. En mente at en oversikt over eiendomsforholdene burde foreligge både for å gjennomføre verneplan og for å bedre mulighetene for landbruket.

Arbeidsutvalget består av følgende:

Leif Skomakerstuen, kontorsjef

Solfrid Steen, herredsagronom fra 1.8.83: Per M. Langøyen, herredsagronom

Hans Chr. Gjerlaug, naturvernkonsulent

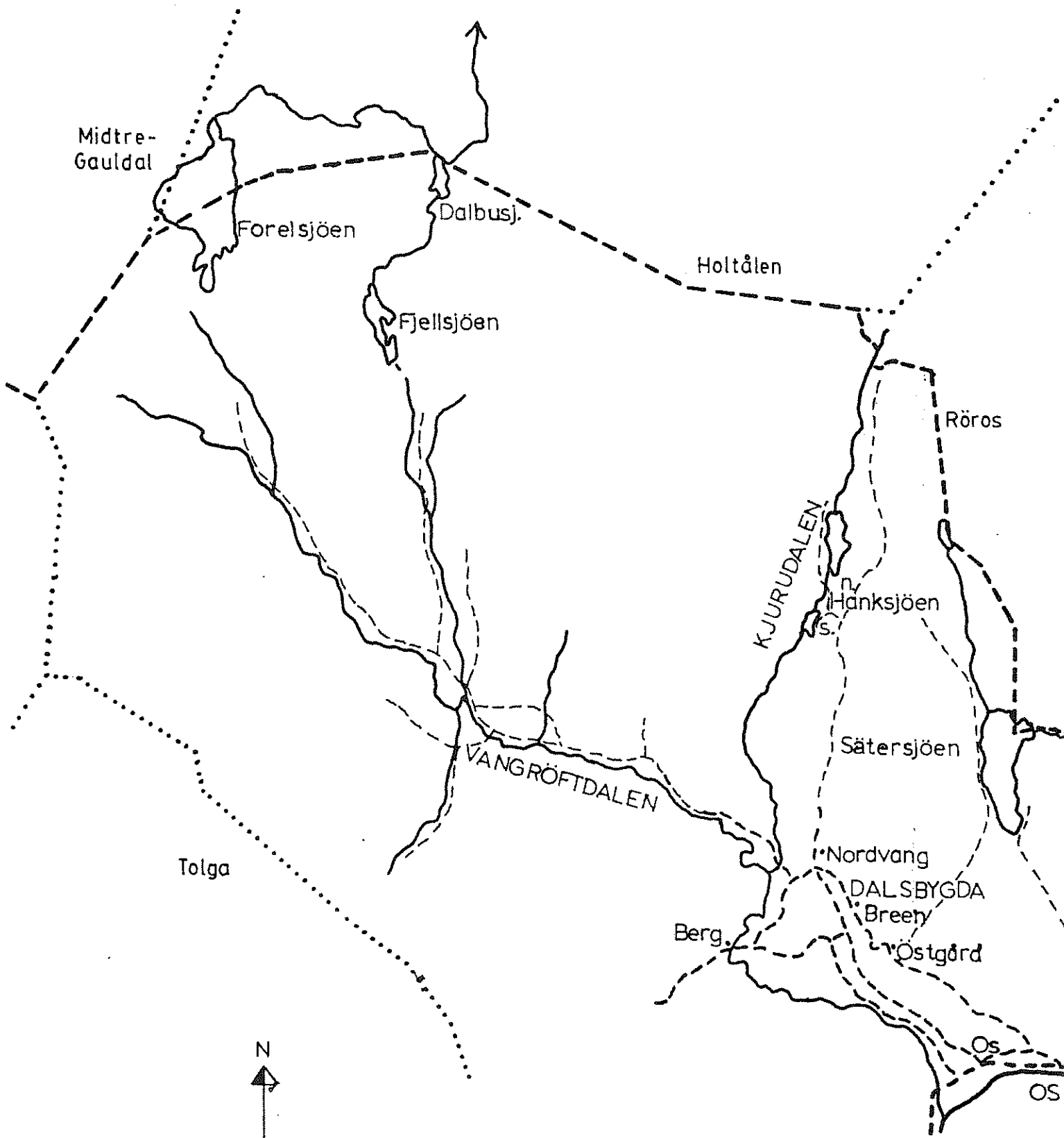
Jordskiftedommer Tollef Lunaas er konsultativt medlem.

Utvalget tok vinteren 1982 kontakt med Institutt for jordskifte og arealplanlegging ved Norges landbrukshøgskole for å drøfte om eiendoms- og bruksrettsstrukturen i Dalsbygda ville være et interessant tema som et ledd i ei hovedoppgave. Våren 1983 hadde vi begynt å tenke på hovedoppgavetema. Vi fant temaet så interessant at det bare var å sikre seg oppgaven før noen andre. Faglig sett er oppgaven utfordrende, men også litt skremmende. Vi har fått bruk for det meste av det vi har lært. Oppgavetemaet er jordnært, problemene er reelle, konfliktene er levende på flere plan. Noe av det mest givende arbeidet har vært kontakten med lokalbefolkningen i Dalsbygda og Os.

1.2 PRESENTASJON AV OMRÅDET (Se kartbilag nr. 1 og kart nr 1)

Os er den "øverste" av Østerdalskommunene når en tar utgangspunkt i Glommadalføret. Os sentrum ligger ved Glomma - ca. 12 km sydvest for Røros. Dalsbygda ligger ca. 5 km nordvest for Os kirke. To dalfører med hvert sitt vassdrag munner ut i Dalsbygda. Kjurudalen strekker seg nordover mot fylkesgrensa, mens Vangrøftdalen strekker seg nord-østover mot fjellet. Som en ser av kartet er Vangrøftdalen bredere med noen mindre sidedaler. Den møter snaufjellet ca. 15 km fra Dalsbygda. Kjurudalen fortsetter inn i Sør-Trøndelag fylke uten å nå snaufjellet. Vannskillet ligger 1-2 km nord for fylkesgrensa.

OVERSIKT OVER DALSBYGDA - OS

Vassdrag
Vei
Fylkesgrense
Kommunegrense

—————
- - - - -
- - - - -
· · · · ·

5 km

Både Kjurudalen og Vangrøftdalen er frodige seterdaler. De er sterkt kulturpåvirket med hensyn til seter- og beitebruk. Slåttebruken som var aktiv fram til ca. 1920 har også satt sine spor. Skogen i de to dalene er utelukkende bjørkeskog. Vegetasjonen ellers er preget av den bruken som har foregått. I det meste av Kjurudalen samt de midtre deler av Vangrøftdalen er det høystaudebjørkeskog som er den dominerende vegetasjonstypen. For å beskrive frodigheten kan det nevnes at det finnes arter som tyrihjelm, turt, skogstorkenebb, hengeaks, myskegras og liljekonvall. (R. Elven 1975.)

Denne frodigheten har sammenheng med at vi befinner oss i det såkalte Trondhjemsfeltet med næringsrike kambrosilurbergarter. Skogrensa ligger i Kjurudalen og Vangrøftdalen på ca. 900 m.o.h.

Slåtteland og myrstrekninger i begge dalene betraktes i dag som velegna for nydyrking. En del felt på inntil ca. 50 daa er allerede dyrket. For framtiden er kanskje dyrkingspotensialet i tillegg til beite den største ressursen i området.

I utgangspunktet var oppgaven geografisk begrenset til Kjurudalen. Temamessig er problemene på mange måter de samme i andre deler av området, som f.eks. i Vangrøftdalen. Rettshistorien er også i grove trekk felles for disse områdene. Vi har derfor valgt å se på problemene både i Kjurudalen og Vangrøftdalen.

1.3 PROBLEMSTILLING

Problemet er først og fremst av rettslig og historisk karakter. Dette fører igjen til det vi dag kan se som et fysisk eller konkret problem. Videre har problemet en sosial dimensjon som også må tas med for å danne et helhetlig bilde av problemet. I det kompliserte eiendoms- og bruksrettsforhold gjør det vanskelig å utnytte ressursene i utmarka vil problemet også kunne bli økonomisk.

1.3.1 Det rettslige og historiske problemet

Problemet er historisk i den betydning at mye av årsaken til at problemene har oppstått ligger i den endringsprosess som har foregått opp gjennom historia. Vi tenker her både på generell historie og på rettshistorie. Rettshistorien har vært med på å skape uklarhet med hensyn til eiendoms- og bruksrettsforholdene. Det har vært en rekke dommer vedrørende eiendomsforhold i området. Ofte har herredsrett og lagmannsrett kommet til forskjellig resultat. I tillegg har Høyfjellskommisjonen, en voldgiftsrett, en storskiftekommissjon og jordskifteretten virket i området. Rettsoppfatninger har skiftet etter de forskjellige dommene. Flere av dommene har vært uklare nok til at de har blitt oppfattet/tolket forskjellig av partene. At dommer ikke etterleveres i praksis er også noe som er med på å rote til situasjonen.

En av hovedårsakene til dette er manglende informasjon og kunnskap om hva de enkelte rettsavgjørelser egentlig går ut på. Vi håper at kapittel 5, om analyse av rettshistorien, vil hjelpe til med å oppklare en del misforståelser.

Tida er også en faktor som er med på å vanskeliggjøre oppfatningen av de forskjellige rettigheter. Mange steder er slåtteretten tillagt grunneiendomsrett bl.a. pga. den store verdi denne retten hadde fra gammelt av. I dag har ikke slåtteretten noen verdi og bruken opphørte, bortsett fra sporadiske tilfeller, omkring 1920. Dette gjør at kombinasjonen slåtterett/grunnrett er vanskelig å akseptere for mange i Dalsbygda i dag.

Storskifteordningen som delte opp Os i havnelag (se kartbilag nr. 1) har heller ikke hatt like store positive følger over alt. I Kjurudalen finnes det ingen sammenslutning/organisasjon av grunneiere/rettighetshavere utover havnelaget. Dette fører til at havnelaget tar på seg oppgaver utover dets egentlige mandat, som er å ta seg av beiteinteressene. Dette fører igjen til at viktige interessegrupper ikke får rimelig mulighet til å påvirke avgjørelser som angår dem selv.

1.3.2 Det "fysiske" problemet

Det konkrete problemet som den vanskelige eiendoms- og bruksrettsstrukturen har skapt i dag, eksisterer både i forhold til landbruksinteresser og til forholdet mellom landbruksinteresser og en eventuell verneplan. Forholdet til en eventuell verneplan var noe av bakgrunnen for denne oppgaven. Både med hensyn til den enkelte grunneier/rettighetshaver og til vernebestemmelsene har vernemyndighetene et ønske om å kunne unngå nydyrking på bestemte areal. Vernemyndighetene ønsker også, for å unngå konflikter, at grunneiere som blir hardt rammet skal ha mulighet til å dyrke på andre areal. Dette fant man vanskelig pga. de kompliserte eiendoms- og bruksrettsforholdene. Det blir vanskelig å kanalisere nydyrking til bestemte arealer når det er uklart hvem som eier grunnen. Dette er også det generelle problemet for landbruket. En får ikke drevet skikkelig planlegging og enda mindre gjennomføring, når eiendomsforholdene er så uklare. Eksempel på dette er et fellesbeiteprosjekt som ikke kunne fullføres da skogeier og slåtteeier ikke ble enige om hvem som hadde retten til å dyrke.

Det er flere slåtter i Kjurudalen som tilhører Os eller Østgård, som har grunneiendomsrett. Her er det rettslige avklart. Et annet problem er at grensene ikke er klare. Slåtten er dels gjengrodd, det er mangelfulle grensebeskrivelser og flere av grunneierne (slåtteeierne) er ikke i stand til å påvise slåttenes beliggenhet. Den fysiske eiendomsstrukturen og oppfatningen av denne skaper problemer når det gjelder å utnytte arealene på best mulig måte.

1.3.3 Det "sosiale" problemet

Etter å ha hatt samtaler med forskjellige parter og satt oss inn i historiske (les også rettslige/rettshistoriske) forhold, virker det som det i tillegg til de andre problemene også ekisterer et sosialt problem. Varaordfører Inge Kroken sa på et åpent møte om saken i april -83 at "vi har kranglet om eiendomsforholdene i 50 år". Hadde han sagt at krangelen hadde pågått i 500 år hadde han vært nærmere realiteten.

Det virker som om folk i bygda har en utbredt mistro til hver- andres motiver og handlingsmåter når det gjelder eiendomsforhold. Når osinger og dalsbygdinger befinner seg på hver sin side i så og si hver eneste konflikt, kan en forstå at kommunikasjonen mellom partene og evnen til å løse sakene minnelig er dårlig. Retts- avgjørelsene opp gjennom åra har vannet ut denne delvis geografisk betingede konflikten. Dette vil si at konfliktene nå også er sterke innad i Dalsbygda.

Det er imidlertid ting som tyder på at dette er i ferd med å bedre seg. Det virker i alle fall som det er en vilje til stede. Det bør det også være. Ingen bortsett fra partenes advokater tjener på denne utviklingen. Det er på tide at kreftene samles for å få gjort noe positivt.

1.3.4 Det økonomiske problemet

Dalsbygda har vanskeligere eiendomsforhold enn andre områder i Nord-Østerdalsregionen. Dette gjør at de havner i bakleksa både når det gjelder produksjon og tildeling av midler til produksjon. Faren for å lide økonomisk tap vil hele tiden være til stede så lenge eiendoms- og bruksrettsforholdene kan være til hinder for en egnet utnytting av utmarka.

Dette vil merkes spesielt i forbindelse med tilskuddsordningene i landbruket. Det vil ikke kunne gis tilskudd til f.eks. nydyrking når uenighet om eiendomsforholdene gjør at dyrkingsplanene ikke kan gjennomføres. For øyeblikket gis det ingen tilskudd til dyrking, men problemene vil melde seg den dagen de økonomiske forhold blir slik at det kan bli aktuelt med dyrking.

Skal problemene løses må de analyseres. Denne oppgaven er i all beskjedenheter et forsøk på dette.

1.4 FRAMGANGSMÅTE

Vi startet arbeidet med mer eller mindre vage forestillinger om hva problemene gikk ut på, og hvordan de skulle angripes. I forbindelse med valget av oppgaven fikk vi den første informasjon om saken gjennom jordskiftedommer Tollef Lunnaas's notat om eiendomsforholdene i Dalsbygda av 28.1.1982 og skriv fra fylkeslandbrukskontoret til fylkesmannen i Hedmark av 25.6.1981 om "Utnytting av landbruksressursene i Os kommune, - spørsmål om jordskifte".

I februar 1983 hadde vi et møte på Norges landbrukshøgskole med Skomakerstuen, Lunaas og Sevatdal. Her ble det gitt ytterligere informasjon samtidig som opplegg for oppgaven og "angrepsvinkel" ble diskutert. På møtet kom vi fram til at Kjurudalen skulle være prøveområde, og at oppgaven skulle begrenses både geografisk og temamessig til Kjurudalen. Det vi ville komme fram til skulle eventuelt kunne overføres til andre områder. Etterhvert viste det seg at denne modellen ikke var særlig god. Vi fant ut at det ikke hadde noe for seg å se på Kjurudalen alene. Vangrøftdalen hadde mange av de samme problemene. Dessuten gjaldt det meste av domsavgjørelsene områder i Vangrøftdalen. Det gav derfor mere mening å se på hele Dalsbygda med både Kjurudalen og Vangrøftdalen under ett.

Den 13.4.83 var vi på et åpent møte om saken på samfunnshuset i Dalsbygda. Det var første gang vi fikk inntrykk av hva lokalbefolkningen mente. Allerede da ante vi vel at problemene var noe mere sammensatt enn det vi først hadde fått inntrykk av. Dette synet forsterket seg da vi i en 14 dagers periode tidlig på sommeren dro fra dør til dør i Dalsbygda og Os for å skaffe opplysninger/bakgrunnstoff om eiendoms- og bruksrettsforholdene. Vi hadde ikke noe fast spørreskjema, men prøvde å føre samtaler om tema som: Hvilke interesser har du i området? Hva er din oppfatning av rettsforholdene? Hva mener du bør gjøres for å bedre situasjonen? På denne måten mener vi at vi fikk et nyansert og godt bilde av forholdene. Under dette oppholdet startet vi også for fullt med å sette oss inn i bakgrunnsmateriale som domsavgjørelser, høyfjellskommisjonen, storskifteordningen, jord-

skiftesaker og annen faglitteratur.

Skal en i ettertid si noe kritisk om opplegget så langt må det bli at vi på det tidspunkt, sommeren 1983, fremdeles konsentrerte oss for mye om Kjurudalen alene. Dette henger først og fremst sammen med at vi ikke hadde studert det skriftlige bakgrunns materialet godt nok på forhånd.

Etter at vi i løpet av sommeren og høsten hadde fått satt oss bedre inn i bakgrunnsstoffet fikk vi en litt annen vinkel på den opprinnelige problemstillingen. Da vi startet skrivearbeidet i januar 1984, ble det snart klart at vi måtte ta nok en tur til Dalsbygda for å finne ut av uklarheter, skaffe manglende opplysninger og grave litt dypere i problemene.

Vi fant ut at det hadde vært veldig dårlig informasjon om hva de enkelte domsavgjørelsene egentlig gikk ut på. Derfor fant vi det nødvendig å legge større vekt på å analysere "rettshistorien" enn det vi opprinnelig hadde tenkt.

Oppgaven reiser spesielle problem ut fra at den i tillegg til å være en hovedoppgave ved NLH også skal fungere som informasjon til lokalbefolkningen i Dalsbygda og Os. Oppgaven vil også være et slags forprosjekt i regi av det arbeidsutvalget som er nedsatt for å se på eiendoms- og bruksrettsforholdene i Dalsbygda. Det at oppgaven skal fungere på forskjellige måter har skapt en del problemer underveis. Det kan f.eks. være spesielle problemer som akademisk sett kanskje burde vært diskutert i hovedoppgaven. På den annen side føler vi at det er bedre å ikke ta opp diskusjoner som muligens ville skape enda mer forvirring om eiendoms- og bruksrettsforholdene enn det som allerede finnes i dag. Da vi har valgt lokalbefolkningen i Os og Dalsbygda som målgruppe for oppgaven, har vi lagt vekt på å unngå en "akademisk språkføring" med for mange faguttrykk.

Vi har også fått inntrykk av at enkelte i Dalsbygda tar denne oppgaven litt for alvorlig. Det er derfor nødvendig å presisere at oppgaven er et studentarbeid - vi representerer ikke noe offentlig organ. Tiden vi har hatt til disposisjon stiller klare begrensninger for resultatet. Det er store muligheter for feilvurderinger

med så knapp tid til å sette seg inn i et så komplisert problemområde.

1.4.1 Kilder

Det skriftlige kildematerialet består først og fremst av utskrifter fra de domsavgjørelser som har vært i området. Herunder hører også høyfjellskommisjonens arbeider, utskrift fra storskiftet og fra jordskiftesaker. Det meste av dette materialet har vi fått låne fra jordskifteverkets kontor på Hamar. I tillegg har vi brukt bygdeboka for Os og diverse faglitteratur (litteraturlista).

Vi har også fått en rekke muntlige meddelelser som har betydd mye for forståelsen av konfliktene i Dalsbygda. Disse er så mange at det ikke ville være riktig å trekke fram noen spesielle her.

1.4.2 Redigering

Vi har først et kapittel om arealbruk for å beskrive dagens virksomhet i området. Videre har vi et kort kapittel vi har kalt "Interessemotsetninger, holdninger og motivasjon", for å gi et bilde av den mere følelesemessige siden av problemet. Det er viktig å kjenne til den siden av saken ved den videre lesing.

Kapittel 4 "Historie" tar for seg noen generelle eiendoms-historiske trekk vurdert opp mot det som sannsynligvis har skjedd i Dalsbygda og Os. Dette kapitlet er på en måte ment å fungere som innledning til det omfattende kapitlet om analyse av rettshistorien. Her finnes sannsynligvis den største informasjonsverdien for lokalbefolkningen i Dalsbygda og Os. Omfanget av dette kapitlet har sammenheng med at behandlingen av dette emnet etterhvert, for oss, stod som noe av det viktigste i hele oppgaven. Kapittel 6 er en noe mere utdypende drøfting om hva det vil si å være grunneier, og hvilken verdi grunneiendomsretten representerer.

De seks første kapitlene er et forsøk på å beskrive situasjonen

slik den er i dag og hvilke forhold som har ført til denne situasjonen. De neste kapitlene er mere framtidsrettet, og er bl.a. forsøk på å skissere noen modeller for hva som kan gjøres for lettere å få en god arealutnyttelse av utmarksområdene i Dalsbygda.

I kapittel 7 - Framtidig arealbruk - prøver vi å skissere hva slags arealbruk det er rimelig å vente i området. Dette er gjort for å danne et grunnlag for diskusjonen om hva som kan gjøres for å bedre forholdene. Det vi har gjort i kapittel 8 - Jordskifte - og i kapittel 9 - Utmarkslag, - er å forsøke å skissere forskjellige modeller for hva som kan gjøres i området. Vi har ikke kommet fram til noe fasitsvar når det gjelder hvilken modell som vil fungere best, det var da forsåvidt heller aldri meningen. Vi forsøker oss imidlertid på noen vurderinger, delvis underveis, men først og fremst under kapittel 10 - Oppsummerende drøfting -. Dette kapitlet er et tilbakeblikk på, - og en sammenstilling av det vi har tatt opp tidligere i oppgaven.

Sammendraget til slutt gir en kort og stikkordmessig innføring i oppgaven.

2 DAGENS AREALBRUK

Som tidligere nevnt bærer arealene i Kjurudalen og Vangrøftdalen preg av lang tids bruk. Bruken har i hovedsak vært tilknyttet utøvelse av jordbruksnæring. Det er jordbruket som er den viktigste bruken av arealene også i dag.

I tillegg kommer utnyttingsmåter som ikke har så stor økonomisk betydning for gardsdrifta som f.eks. jakt, fiske og hyttebygging.

2.1 BEITE

Beite er en av de viktigste utnyttingsmåtene i dag. De beiteberettigede er organisert i havnelag (se kartbilag nr. 1). Beiteretten for medlemmene av havnelaget ligger felles innenfor lagets grenser. Hvem er medlemmer av havnelaget? Ordningen med havnelag stammer fra storskifteordningen av 1951. I storskiftet ble beite ordnet slik at flest mulig fikk sine beiterettigheter i ett havnelag.

I Kjurudalen er det ett havnelag, Kjurudalen havnelag, og det kan være greit å bruke dette havnelaget som eksempel for å gi et uttrykk for beitebruken. I dag blir det beitet med ca. 1.500 sauer, 350 melkekyr og 200 ungdyr i Kjurudalen. Sauene går fritt og kjenner vel egentlig ikke havnelagsgrensene særlig godt. Dette regnes riktignok ikke som noe særlig problem da situasjonen blir den samme for alle havnelagene.

Når det gjelder krøtter så har disse en sterkere tilknytning til seterdrifta. I de senere åra er det anlagt et par fellesbeiter. Dette er noe som det fortsatt vil være aktuelt å satse på. Ellers er det flere som sysler med tanken på å lage ungdyr-beite. Dette ser ut til å være en aktuell arealbruk som ikke krever alt for store investeringer.

Samfunnsøkonomisk er vel beite, og beite kombinert med seterbruk den utnyttingsmåten som i dag representerer størst verdi.

2.2 SETERBRUK

Seterbruken har vært svært omfattende i området. Dette forstår en når hver gard kunne ha opptil 6 setre. Det var vår-, sommer- og høstseter. Samtidig hadde en her ordningen med setring på to daler. Det ble beitet og slått annenhvert år i Kjurudalen og Vangrøftdalen. Denne ordningen førte til at det ble nødvendig å ha seter både i Kjurudalen og Vangrøftdalen. Derfor var det ikke uvanlig med 4-6 setre pr. gard. Ordningen med seter på begge dalene opphørte omkring 1920. Dette faller sammen med en sterkt avtagende slåttebruk.

Et av målene med storskiftet var å samle alle beite-rettigheter det enkelte bruk hadde til ett og samme område. Storskiftet gikk inn for at det skulle være maksimalt 2 setre pr. bruk. Dette førte til en sterk reduksjon av antall setre i området.

Seterbruken er utbredt også i dag, selv om den var større før. Foruten beiting er setra utgangspunkt for vedhogst. Vedhogsten er den eneste utnyttingsmåten av bjørkeskogen i området. Flere seterstuer på nedlagte setre er vedlikeholdt og blir brukt som hytter.

Det er storfe som beiter med utgangspunkt i setra. Sauebeite foregår uavhengig av seterbruken. De som har seter bruker ofte denne som utgangspunkt for aktivitet i utmarka enten det er snakk om næring eller rekreasjon.

2.3 NYDYR KING

Fra midten av 70-tallet og fram til i dag har det foregått en del dyrking i Dalsbygda. For øyeblikket er aktiviteten lav da det ikke er mulig å få tilskudd til oppdyrking. Dyrking har foregått

på forskjellig måte og med forskjellig omfang. Det finnes en del enkeltanlegg på mindre enn 50 daa. Det finnes også samarbeidsprosjekter som fordyrkingslag og fellesbeiter.

Dyrkingsressursene er store. En nærmere beskrivelse av disse vil komme under kapittel 7 om framtidig arealbruk.

2.4 JAKT, FISKE

Vi er nå over på den noe mer rekreasjonsmessige delen av arealbruken. Dette sies selv om jakta gir et ikke ubetydelig økonomisk utbytte.

Jakta er organisert gjennom Dalsbygda jaktlag. Dette gjelder Kjurudalen og Vangrøftdalen med omkringliggende fjellområder. Jaktlaget selger kort for både småvilt- og storviltjakt.

Reinsdyrjakta er den jakta som gir størst utbytte. Denne er i sin helhet organisert gjennom jaktlaget. Det blir gitt fellingstil-latelse til ca. 100 dyr årlig. Setereierne i Sottohaugen får 20% av inntektene fra denne jakta.

Når det gjelder småviltjakta er et område som er identisk med Sottohaugen havnelags område holdt utenfor jaktlaget. Dette området administreres av 6 setereiere i Sottohaugen. 40% av inntekten fra kortsalg i dette området går til Dalsbygda jaktlag. Ellers disponerer Dalsbygda jaktlag resten av arealene. Småviltjakta er delt inn i flere felter (8-10). Enkelte av disse er reservert utenbygdsboende i en viss periode. Kortsalget til innenbygdsboende følger et system der det skilles mellom innenbygds Dalsbygda, innenbygds Os og utflyttet Dalsbygding. Dessuten finnes det et par tilfeller der mindre areal har blitt leid ut til samme person i 20-30 år på rad.

Elgjakta organiseres også gjennom jaktlaget. Arealene er delt inn i tre jaktområder. Det er ett jaktlag i hvert område. Det er en årlig rullering mellom disse områdene. Øverst i Vangrøftdalen er det et elgjaktfelt som er holdt utenfor denne rulleringen. Dette

feltet disponeres av osinger med setrer i de øverste delene av Vangrøftdalen.

Vedlikehold av seterveiene blir i stor grad finansiert med inntekter fra salg av jaktkort. Dette representerer forholdsvis store verdier. Det kan derfor virke som et ris bak speilet for de som vil trekke sine arealer ut av jaktlaget. Disse vil da ikke få dekket utgifter til vedlikeholdet.

Fisket har blitt gjenstand for privatisering i en helt annen grad enn jakta. Det er kortsalg til sportsfiskere i elvene Vangrøfta og Hangåa. De mere attraktive sjøene i fjellet er mer eller mindre reservert for de få. Dette gjelder Forelsjøen, Fjellsjøen og Dalbusjøen. Forelsjøen er i en spesiell stilling da den ligger i flere kommuner og er gjenstand både for privat eie og for statsalmenning. Garnfiske i disse sjøene kan gi godt resultat, og det er denne formen for fiske som representerer den "økonomiske" verdien. Den rekreative verdien av sportsfiske kan nok være stor for de fleste, men den kan vanskelig måles i kroner og ører.

Det fiskes også i Hanksjøene i Kjurudalen, men disse har ikke så godt fiske som sjøene i fjellet.

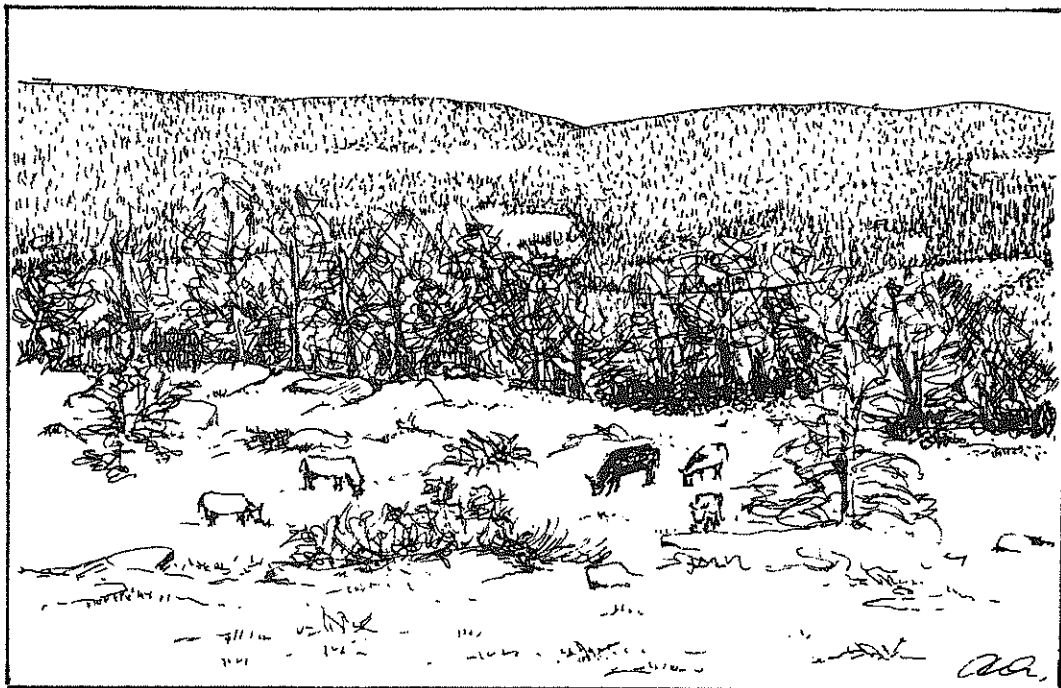
2.5 HYTTEBYGGING

Hyttebygging har ikke vært drevet i særlig utstrekning i området. Det finnes ingen regulerte hytteområder. Når hyttebygging likevel foregår er det ofte i form av istandsetting av seterhus. Bygges det nytt skjer dette vanligvis på eksisterende setervoller. En kan ikke si at hyttebygging blir drevet som næring. Den bygginga som foregår er først og fremst til eget bruk eller i form av "billigsalg" til slekt og venner. Det virker heller ikke som om kommunen er interessert i noen stor hyttebygging i området.

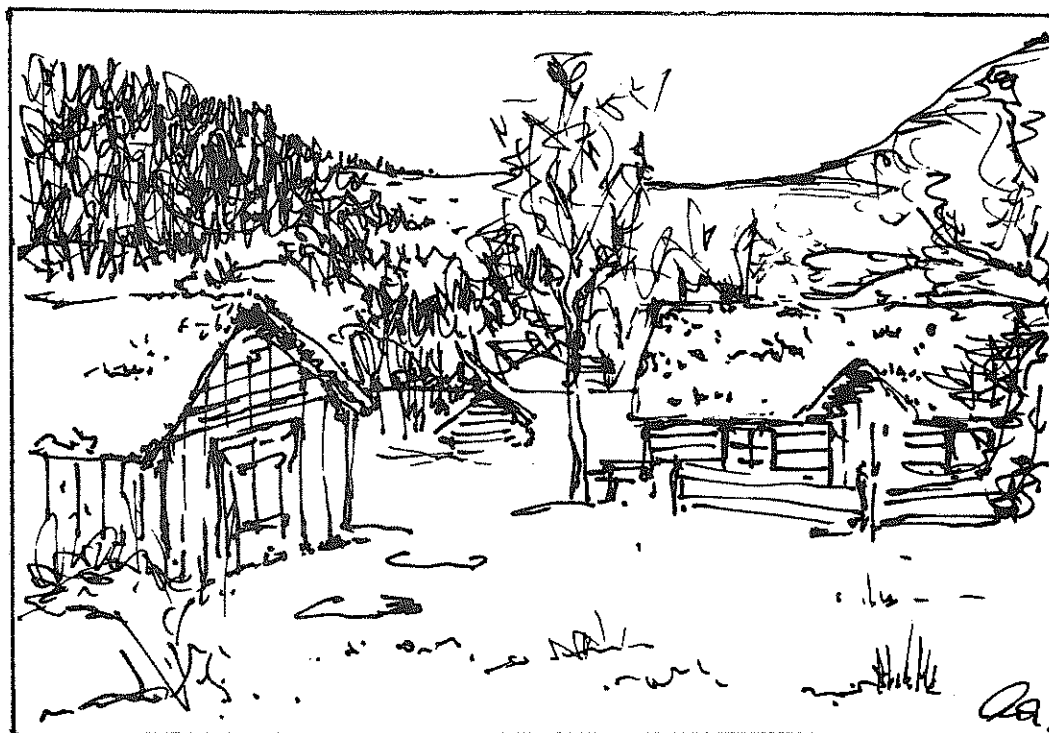

2.6 SLÅTTEBRUK OG MOSETAK

Dette var meget viktige utnyttingsmåter fra gammelt av. Aktiviteten tok mer eller mindre slutt for 60-65 år siden, hvis en ser bort fra en liten oppblomstring under krigen. Disse utnyttingsmåtene har ikke lenger noen verdi i dag.

Bilde nr.1. Åslia. Beite og seterbruk er en av de viktigste utnyttingsmåtene i Dalsbygda.

Bilde nr.2. Ola. Setra er et viktig element i kulturlandskapet selv om den er nedlagt som denne.

3 INTERESSEMOTSETNINGER, HOLDNINGER, MOTIVASJON

Som det delvis går fram av innledningen er det store interesselotsetninger angående eiendoms- og bruksrettsforhold i Dalsbygda. Dette vil bli et tilbakevendende tema i oppgaven.

Den videre lesing av oppgaven vil sannsynligvis gi forståelse for noe av bakgrunnen for disse motsetningene. I dette kapitlet skal vi kort gjøre rede for en del sammenhenger slik at disse ligger i "bakhodet" ved den videre lesning. Av tittelen ser en at det ikke gir noe godt bilde av situasjonen å snakke om motsetninger alene. Osinger og dalsbygdingers måte å forholde seg til de vanskelige eiendoms- og bruksrettsforholdene på, er også avhengig av holdninger og motivasjon.

Gjennom den kjente historie har osinger og dalsbygdinge ofte stått på hver sin side ved konflikter om eiendomsforhold. Det er liten tvil om at dette forholdet har skapt holdninger. Partsforholdet er avgjort nesten før saken diskuteres. Slike holdninger er uten tvil til hinder for kommunikasjon og for konstruktive debatter. Mangelen på kommunikasjon fører lett til at partene i en konflikt tillegger hverandre synspunkter uten å finne det nødvendig å sjekke disse synspunktene nærmere. Forhold som dette skaper også mistro til hverandres motiver. Tankerekken blir da gjerne slik; "Hva slags baktanker har NN når han hevder det eller det?"

Tidligere kunne en få inntrykk av at partsforholdet i konfliktene ofte var geografisk betinget av om en var fra Dalsbygda eller fra Os. Som tidligere nevnt har interesselotsetningene etterhvert også blitt sterke innad i Dalsbygda. Dette kan muligens ha bakgrunn i endret rettsoppfatning etter alle de rettsavgjørelser som har vært i løpet av de siste femti år.

Interesselotsetningene er ofte fokusert på emnet eiendomsrett i motsetning til bruksrett. Vi ser det i spørsmålet om hvem som er grunneier, slåtteeier eller skogeier. Denne fokuseringen på grunnretten kan på mange måter virke overdrevet. Skjematisk kan en si

at det folk lever av er å kunne bruke arealene eller de ressurser som finnes. Det er ingen som lever av det å eie grunn. Derfor kunne kanskje holdningene og motivasjonen endres til å prøve å komme fram til avtaler om hvordan arealene skal brukes og av hvem, i stedet for å føre rettssaker om hvem som er grunneier.

Vår erfaring som utenforstående innbyr til noen "troskyldige" refleksjoner. Krangel og konflikter skaper ikke verdier. Skal Dalsbygda "overleve" i et marginalt jordbruksområde er det nødvendig at ressursene kan brukes og at bygda kan nyte godt av de tilskuddene som det er mulig å få fra staten. Samarbeid må til og den enkelte må være innstilt på å "jenke seg" til bygdas beste. Erfaring skulle tilsi at en ikke lenger kan vente at samfunnet med bl.a. rettsapparatet klarer å skape noen endelig "løsning" på problemene i Dalsbygda, uten at partene sjøl tar aktivt og positivt del i prosessen. Derfor er det nødvendig at partene motiverer seg til å jobbe mot en bedre utnyttelse av ressursene. En god start kan kanskje være å legge noen "medfødte" holdninger på hylla. Poenget er at skal bygda kunne bruke de ressursene den sjøl har, så må både osinger og dalsbygdinger jobbe både med seg sjøl og for hverandre.

4 HISTORIE

Under dette kapitlet skal vi først beskrive noen generelle eiendomshistoriske trekk. Senere i kapitlet vil vi gi en skissemessig framstilling av det som en kan gå ut i fra har skjedd i Dalsbygda og de omkringliggende områder.

4.1 GENERELL EIENDOMSHISTORIE

Etter Svartedauen må en kunne anta at det i en del bygdestrøk måtte være forholdsvis god plass. Etterhvert som det ble tatt opp nye bruk, ble det trangere om plassen. Dette førte til at bruken av de forskjellige herligheter måtte ordnes på en eller annen måte.

Presset på innmarka og de nære områder av utmarka var naturlig nok størst. Dessuten har verdien av de forskjellige herligheter skiftet gjennom tidene. Dette førte til et system som i grove trekk gikk ut på at det bare var det som i øyeblikket virket påkrevd å dele, som ble delt. Resten kunne fortsatt ligge i sameie. Hadde skogen på et gitt tidspunkt stor verdi, kunne denne bli delt mens jakt, fiske, beite og slått fortsatt lå i sameie.

Denne delingsprosessen har betydd mye for utviklingen av teigblanding og sameier. Teigblandingen har ikke vært så utbredt på Østlandet som på Vestlandet. Det blir derfor her mer aktuelt å snakke om utviklingen av sameier.

Sameie kan oppstå ved ufullstendig garddeling eller at to eller flere gardar har ervervet et område sammen.

a) Ufullstendig garddeling Grensene mellom de opprinnelige gardene var som regel noenlunde klare. Etterhvert som folketallet steg, ble den enkelte gard delt opp i flere bruk. Det vanlige var da at innmarka ble delt mellom brukene, som regel etter skyld, mens utmarka ble liggende i sameie. Brukene hadde andeler i sameiet som

regel etter skatteskylda. Sameiet kunne gjelde spesielle utnyttingsmåter eller det kunne være tilknyttet et areal der alt var sameie.

Innmarka (tun, åker) var altså det første som ble delt. Det kan virke som om slåttene var det neste. De kunne ligge i sameie, eller de ble delt som innmarka. Det kunne også bli inngått avtaler om hvem som skulle slå hvor og når. Skogen og spesielt beitet lå lenger i sameie. På 1700-tallet startet en rekke store skogdelinger. Dette har pågått helt fram til i dag. Beite ligger ennå i sameie mange steder. En kan si at arealene over barskoggrensa er de som flest steder har beholdt sameiestruktur fram til i dag.

En må gå ut fra at ufullstendig garddeling var den viktigste grunnen til utviklingen av sameier, i alle fall om en ser bort fra fjerntliggende fjellstrekninger.

b) To eller flere erverver et område sammen. Vi nevnte tidligere at sameie også kunne oppstå ved at to eller flere ervervet et areal sammen. Dette skjedde vanligvis ved garders eller bygdelags felles utnyttelse av utmarka. Dette gjaldt først og fremst den litt fjernere utmarka, kanskje spesielt strekninger over barskoggrensa. Garder eller bygdelag kunne ha behov for å hevde eksklusiv bruksrett over et område i forhold til naboer (andre garders eller bygdelag). Denne konflikten kan også være noe av bakgrunnen for privat eiendomsrett, og da også sameie i fjellet. Når vi bruker ordet hevd så er det ikke i lovens stringente betydning av ordet. Vi bruker ordet i den "vanlige" betydningen, dvs. i betydningen av på en eller annen måte oppnå eller sikre seg en rett overfor andre. Dette gjelder hvis annet ikke er nevnt.

Høyfjellskommisjonen har i flere sammenhenger sagt at fjellet fra gammelt av mange steder har vært å betrakte som almenning. Det virker da rimelig å anta at privat rett er skapt nettopp av behovet for å sikre seg eksklusiv rett over enkelte arealer eller utnyttingsmåter. Der det fantes Kongens almenning må en regne med at bøndene kun hadde bruksrett i denne. Det er en utvikling her som tyder på at bøndene etter en stund hevdet at det ikke var snakk om Kongens almenning, men en bygdealmenning. Når ordet bygdealmenning ble brukt hadde det neppe den samme betydning som

den juridiske definisjonen det fikk i skogloven av 1863. Poenget er at ordbruken over tid kan være med på å endre oppfatninger av ordets rettslige betydning. Nå tok det ikke lang tid før arealene også kunne bli kalt bygdesameie. Disse endringene av ordbruken har skjedd uten at bruken av arealene har endret seg vesentlig. Det som åpenbart var en bruksrett har altså blitt eiendomsrett uten at den fysiske bruken egentlig har endret seg.

Fra 1700-tallet har en eksempler på at tvister om noe som i utgangspunktet ikke kan ha vært annet enn bruksretter, endte opp med eiendomsrett til en av partene. Dette kunne skje uten at staten eller representanter fra en eventuell bygdealmening var stevnet som parter.

Det kan være vanskelig å forstå hvordan staten har latt så mye areal gå over i privat eie uten å løfte en finger. Overgangen har sjelden skjedd over natta. Det har vært en gradvis forandring av bruk og oppfatning av rettsforhold. Når så Høyfjellskommisjonen kommer med sine kjennelser på begynnelsen av 1900-tallet, sier den at bruken og utnyttningen er av en slik art at arealene i dag må sies å ha gått over til privat eie. Dette gjelder sjølsagt ikke over alt, men det er tilfelle i de områder som denne oppgaven tar for seg.

Det er sannsynligvis mange faktorer som har spilt sammen eller hver for seg når det gjelder denne overgangen. En må kunne regne med at skillet mellom begrepene eiendomsrett og bruksrett ikke har vært så klare som idag. Staten har neppe sett de store verdier i fjellet og innsatsen eller kontrollen med å ta vare på rettighetene har derfor vært noe laber. En må også gå ut fra at det er arealer som aldri har vært statsalmenning.

Fredlysing av rettigheter og arealer er også noe som kan ha vært med på å styrke oppfatningen om privat eiendomsrett. Det samme gjelder kjøp og salg av rettigheter eller arealer.

En viktig del av endringene i eiendomshistorien er overgangen til sjøleie. I 1860 startet det store salget av krongods. Statskassa trengte penger og enorme arealer ble solgt til private. I første omgang ofte til kreditorer, senere også til handelsborgere.

"Godseierne" satt ikke særlig lenge med eiendommene. Vi har utover 1600-tallet mange eksempler på at eiendommene ble solgt fra handelsborgerne til brukerne. Dette gjorde de etter all sannsynlighet med gevinst. Senere ble det også solgt gods fra staten direkte til bøndene. Det er en del geografiske forskjeller når det gjelder hvor lang tid denne prosessen tok. På landsbasis synes det som om ca. 50% av bøndene var sjøleiere omkring 1750. Utviklingen i retning av større sjøleieandel har fortsatt fram til i dag.

Hva har overgangen til sjøleie hatt å si for eiendomsforholdene i fjellet? Det er vanskelig å si noe sikkert da vi ikke vet om fjellarealene var med i krongodssalget. Vi vil likevel anta at dette salget har hatt betydning for privatisering av fjellområder. Selv om salg av krongods i realiteten ikke behøvde å endre eiendomsforhold i fjellet, er det naturlig å tro at dette salget kunne endre oppfatningen av eiendomsforholdene i fjellet. Når bøndene ble sjøleiere kunne det bety at det ble mere aktuelt å oppnå eksklusive rettigheter også i fjellet. Dette kunne skje gjennom bygsling av slåtter som i noen områder ble vanlig ikke lenge etter overgangen til sjøleie.

4.2 EIENDOMSHISTORIE I DALSBYGDA

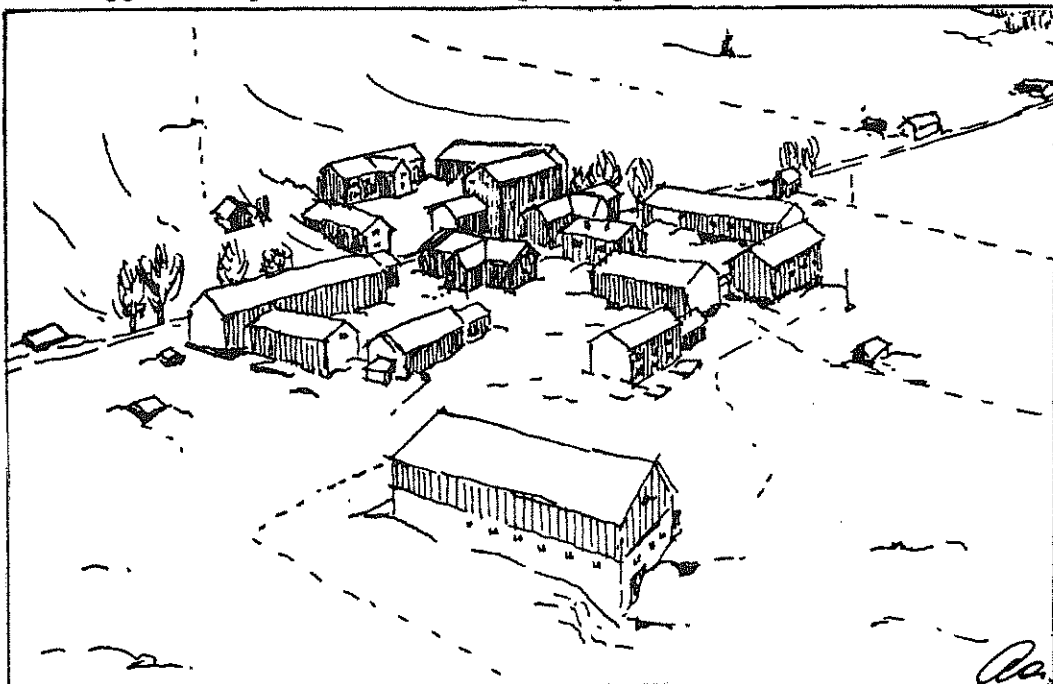
(Se kartbilag nr. 1)

(Kilder: Høyfjellskommisjonen og Osboka)

Hvordan har historien vært i Dalsbygda i forhold til det vi foran har kalt generelle eiendomshistoriske trekk?

De eldste futeregnskapene er fra 1578. De viser at gardene i Os var så store på det tidspunkt at en må anta at de er anlagt lenge før. Det er imidlertid vanskelig for oss å antyde noe årstall for når de eldste gardene i Os og Dalsbygda ble anlagt. Østgård er første gang nevnt i en jordebok fra 1520, mens Breen, Nordgard og Os er omtalt i 1578.

Garddelingsprosessen har gått sin gang også her, således er Norsten, Fremsen, Ustu og Mestu alle bruk under Breen. Disse dannet sammen grunnlaget for den skylda Breen ble satt til. Det samme gjelder også for de andre gamle gardene.

Bilde nr. 3 . Østgård. Garddelingen har gjort at det i dag ligger tre gardar der det fra gammelt av bare lå en.

I 1578 er alle disse gardene nevnt som krongods. Dette vil si at Kongen eide gardene mens bøndene da blir å betrakte som leilendinger.

I matrikkelen av 1667 går det fram at Os gård nå er solgt og i matrikkelen fra 1723 er alle gårdene på vestsiden av Glomma solgt. Det går også fram at det mellom 1667 og 1723 har foregått en del utstyking fra de opprinnelige bruk. Denne utviklingen fortsetter også etter 1723. Antall matrikulerte bruk stiger derfor kraftig opp gjennom årene.

Bebyggelsen på vestsida av Glomma blir liggende i tre grønder omkring de gamle gardene Breen, Østgård og Os. Disse gårdene fikk etter hvert forskjellige interesseområder i utmarka.

Breensgrenda med Berg og Nordvang hadde sine utmarksinteresser i Vangrøftdalen og Kjurudalen. Østgårdsgrenda hadde det meste av sin aktivitet i områdene omkring Setersjøen. Folk fra Os hadde mye av

aktiviteten i Galåen og andre siden (østsiden) av Glomma, som f.eks. i Nørdalen og ved Håmålfjellet.

Etterhvert som slåtteretten fikk større verdi, presset på utmarka ble større og bygslingen av markslåtter tok til, ble denne inndelingen av utmarka "mindre" klar.

I Landkommisjonens jordebok av 1661 er det under de fleste bruk oppført særskilte engslåtter eller markslåtter. På disse slåttene er det lagt en egen avgift, senere kalt "engeskatt", "høyskatt", "engslåttpenger" o.l. Denne skatten er satt til 2 skilling pr. lass høy. I matrikkelen fra 1666 er denne avgiften forandret til 1 skilling pr. lass høy. Fra denne matrikkelen er det ingen opplysninger om at slåttene hadde grunnlag i bygselseddel utstedt av fogden.

Den eldste kjente bygselseddel stammer fra 1673 (slått i Vangrøftdalen). Det ser likevel ut til at bygslingen ikke skjot fart før i 1690-årene. Bygslingen pågikk i stort omfang fram til 1754. Etter 1754 ble det ikke utstedt bygselsedler på slåtter i Østerdalen. Etterhvert ble kjøp og salg av bygselsedler en vanlig måte å omsette slåtterådigheten på.

Bygselseddelen inneholdt en mer eller mindre presis beskrivelse av slåttens beliggenhet. Det kunne også være opplysning om bygselstid. Ellers stod det at det var fogden som utstedte bygselen på vegne av Kongen mot betaling av bygselsummen og mot plikt til å betale den årlige engslåtteavgiften. Det er på det rene at det ble bygslet også i fjellet, men det er uklart hvilken eiendomsrettslig karakter fjellet hadde (statsalmanning, bygdealmanning eller bygdesameie).

Hva betydde bygslingen for utvikling av rettsforhold og utnyttning av utmarka? Det er på det rene at en bygselseddel var en styrke når det gjaldt å hevde eksklusiv rett til en slått i forhold til andre. Det finnes eksempler på at folk som allerede hadde opparbeidet eksklusiv rett til sine slåtter kjøpte bygselsedler på disse for å styrke denne retten ytterligere. Om det var retten til å slå høy eller om det var eiendomsretten som skiftet eier ved disse transaksjonene er ikke godt å si. I ettertid er i alle fall

bygslingen sett på som et argument for eiendomsrett på slåttene. Flere rettsavgjørelser viser dette. Likeledes brukte Høyfjellskomisjonen bygslingen som argument for at fjellområdene var i privat eie.

Bygslingen hadde også en del å si når det gjaldt utnyttning av utmarka. Det ble bygslet på tvers av grender og bygdelag. Osinger bygslet slåtter i Vangrøftdalen og Kjurudalen, mens dalsbygdingene kunne bygsle f.eks. i Galåen.

Var det spesielle grunner til at osinger bygslet slåtter i Vangrøftdalen og Kjurudalen? For det første er det på det rene at slåttene i Vangrøftdalen og Kjurudalen var av større verdi enn slåttene i Håmal fjellet og Nørdalen. Samtidig er det rimelig å anta at strøkene lengst nord i Kjurudalen og øverst i Vangrøftdalen (Kløftåsen, Mastukåsen, Sotthaugen og Falken) ikke var så sterkt utnyttet fra dalsbygdingenes side. De hadde den sterkeste utnyttelsen i områder som lå nærmere bygda. Det er på det rene at det på slutten av 1600-tallet var slåttebruk i disse områdene, men som sagt må en gå ut fra at bruken var mer intensiv nærmere bygda.

Et annet moment som ikke er av liten betydning i denne sammenhengen, er den virksomhet Røros-verket bragte med seg til området.

De som hadde setrer i Galåen og Nørdalen fikk etterhvert merke Rørosverkets virksomhet. Skogen ble rasert, det ble opprettet smeltehytter. Det kom flere folk og konkurransen om utmarka økte. Ansatte ved verket tilegnet seg på forskjellig vis engslåtter, setrer og andre rettigheter. De ganger osingene tok til motmele og det ble sak ut av det, så endte disse ofte med kompromisser slik at osingenes opprinnelige områder i alle fall ble mindre. Dette "presset" fra Rørosverket meldte seg på slutten av 1600-tallet, altså omtrent på samme tid, eller litt før bygslingen av slåtter tok til. Det er derfor, etter vår mening, ikke urimelig å anta at dette presset på osingenes utmarksområder har vært av vesentlig betydning når det gjelder osingers kjøp av bygselsedler på slåtter i Vangrøftdalen og Kjurudalen.

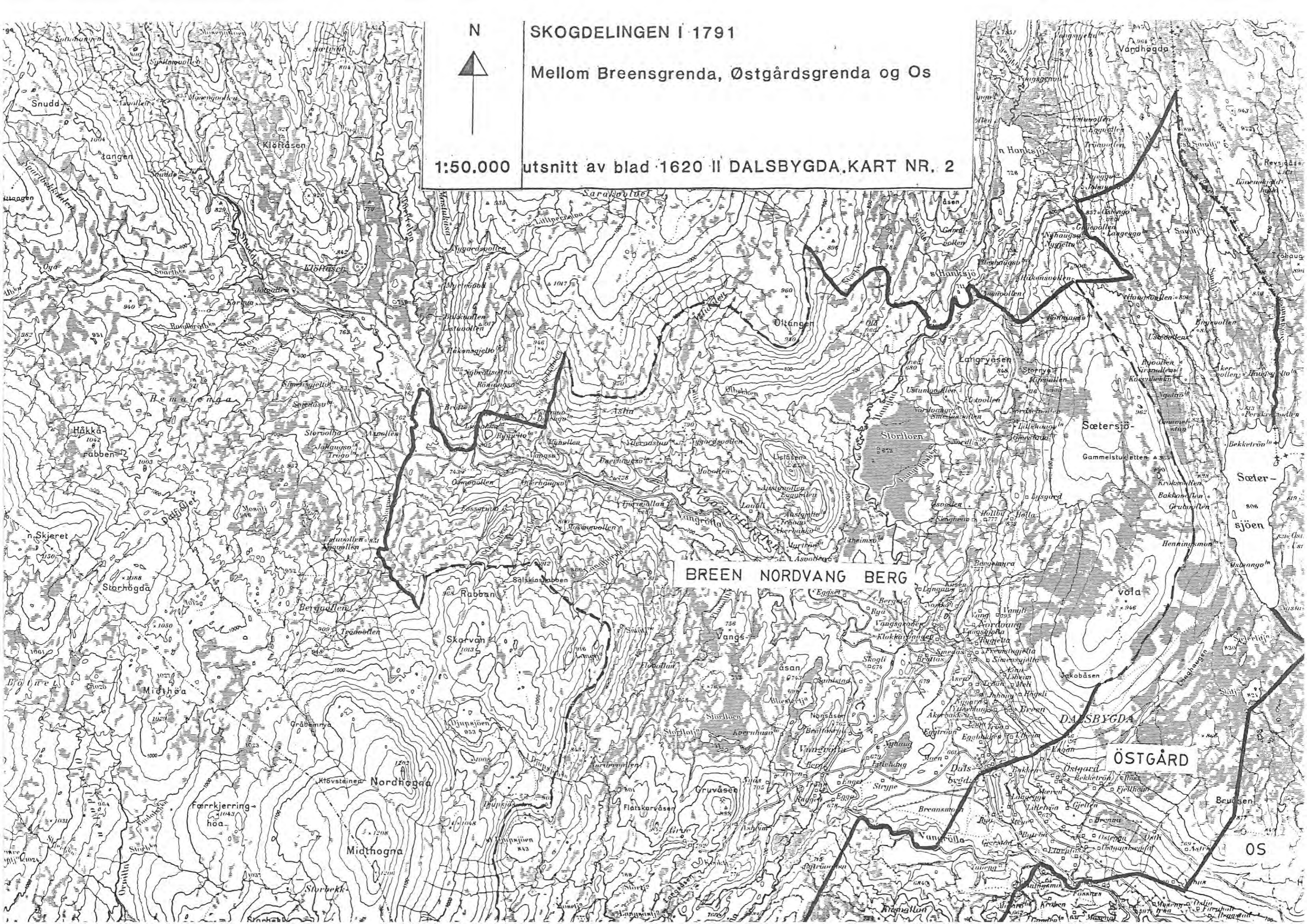
Når det gjelder osingers seterbruk i Sotthaugen og Falken er det rimelig å anta at den har sin bakgrunn i osingers bygsling av

slåtter i disse områdene. Disse setrene er av nyere dato enn de som er anlagt lenger ned i Vangrøftdalen, og er ikke anlagt før på 1800-tallet. Av andre opplysninger om seterbruken i Vangrøftdalen og Kjurudalen kan nevnes ordningen med at det ble beitet og slått annenhvert år. Dette medførte at de fleste med dyr hadde setrer på begge dalene. Denne ordningen holdt seg til omkring 1920.

Innledningsvis nevnte vi at det mot slutten av 1700-tallet fant sted en rekke store skogdelinger. Slik også i Dalsbygda. I 1791 ble skogen i Dalsbygda delt mellom hovedgrendene Breen, Østgård og Os. Se kart nr. 2. Det har ikke lyktes oss å skaffe fullstendige grensebeskrivelser fra denne delingen. Vi har brukt en delvis beskrivelse fra Høyfjellskommisjonen samt studert g.nr. og br.nr. fra Økonomisk Kartverk. Kartfremstillingen blir derfor skissemessig. Senere fulgte en innbyrdes deling mellom oppsitterne i de forskjellige grendene. Høyfjellskommisjonen sier at skogen før delinga lå i sameie mellom brukene. Den uskiftede skogen fortsatte å ligge i sameie.

I Kjurudalen ble det av oppsitterne på Breen og Nordvang foretatt en skogdeling i 1886. Denne ble bestridt av oppsittere fra Østgård som ikke ble tildelt noen skogteig. Det var setereierne som delte skogen mellom seg.

Det neste trinn i utviklingen av eiendoms- og rettshistorien er storskiftekommissjonen som startet sitt arbeide den 14. oktober 1893. Storskifte, Høyfjellskommisjonen og annen "nyere" rettshistorie er behandlet i neste kapittel.

N

SKOGDELINGEN I 1791

Mellom Breensgrenda, Østgårdsgrenda og Os

1:50.000 utsnitt av blad 1620 II DALSBYGDA, KART NR. 2

BREEN NORDVANG BERG

ØSTGÅRD

OS

5 ANALYSE AV RETTSHISTORIEN

INNLEDNING

I dette kapitlet skal vi ta for oss de rettslige sider ved historien fra og med opprettelsen av Tolgen Storskiftekommissjon 14. oktober 1893 og fram til i dag. Vi vil vise hva de forskjellige rettsinstanser har avgjort og vi vil drøfte nærmere hva disse avgjørelsene bygger på og hva de medfører. Analysen bygger i hovedsak på skriftlige kilder.

5.1 TOLGEN STORSKIFTEKOMMISSJON

Viktige kilder:

- 1 Grue, Toralf, Osboka 1934 (Osboka).
- 2 Eidsivating Lagmannsrett, kjennelse av 8. mai 1976, ankesak nr. 301/74 (ankesak 301/74).
- 3 Sam. Johnson, Foredrag under funktionærkursen ved Norges Landbrukshøiskole 3.-10. januar 1912. Tidsskrift for det norsk utskiftningsvesen 2. bind 1911-1912 (JOHNSON 1912).

Tolgen storskiftekommissjon ble opprettet ved kongelig resolusjon av 14. oktober 1893. Bakgrunnen for opprettelsen var en lang rekke tvistigheter, om bl.a. havningen mellom oppsitterne i Tolgen. Den 21. februar 1863 søkte endel gårdbrukere i Tolgen prestegjeld om at det måtte bli nedsatt en kongelig kommisjon for i henhold til utskiftingsloven av 1857 å få skiftet ut den del av Dovrefjell som tilhørte bygdene Tolgen, Os og Vingelen. Søknaden ble anbefalt av Tolgen herredstyre, futen og amtmannen. Også de tilstøtende bygder støttet søknaden. Regjeringen gjorde ingenting. Søknaden ble gjentatt i 1866 og 1874. Tilslutt lot regjeringen utskiftningsformann, senere fut Rønnow, befare områdene. Rønnows rapport er grei og i følge bygdeboka korrekt. Regjeringsadvokaten

og flere jurister uttalte seg om saken - vesentlig bygget på Rønnows rapport - men heller ikke da ble det gjort noe fra statens side. Den videre utvikling blir i Osboka (s. 44) beskrevet slik:

"Henvendelse i 1884 fører heller ikke til noe skritt til å høre på disse gjentatte fortvilte rop fra en virkelig nødlidende bygd, skjønt de allerede hadde den nye utskiftningslov av 1882. - 1887 kommer atter en forestilling fra Tolgen formannskap og 6 år etter, - 30 år etter det første nødtop, - kom endelig den kgl. resolusjon av 14. oktober 1893, som nedsatte en storskiftekommisjon."

Storskifte er en tidligere betegnelse for deling av større fellesskap ved en særskilt anordnet jordskifterett. Når et jordfellesskap hadde "betydelig omfang" eller rettsforholdene var "særdeles innviklede" kunne det etter lov om utskiftning av 13. mai 1882 nedsettes en særskilt utskiftningsrett for deling og/eller ordning av fellesskapet. Dette ble kalt storskifte. Ved lov om jordskifte av 22. desember 1950, senere avløst av den nye lov om jordskifte av 21. desember 1979, ble det ikke lenger gitt adgang til å holde storskifte (betegnelsen utskiftning ble ved lov av 22. desember 1950 avløst med betegnelsen jordskifte).

Tolgen storskiftekommisjon arbeidet i Vingelen, Tolga og Os, og hadde dette mandatet (ankesak nr. 301/74 s. 17):

- "1 At der i Henhold til Lov om Udskiftning af 13. Marts 1882 § 104 bliver at nedsætte en Kommission til Udskiftning af et Udmærksseie på Glømnens Vestside i Tolgen med tilgrændsende Herreder i Hedemarkens Amt, hvorved der i fornøden Udstrækning bliver;
- a at foretage Udskiftning af Havnestrækninger der er fælles for Tolgen Herred og tilstødende Herreder samt at fastsætte Grændserne mellem Herrederne, forsåvidt dette måtte være fornødent til Forholdenes Ordning;
  - b at skifte i lignende Udstrækning mellem Tolgens Herreds enkelte Sogne (Tolgen, Vingelen og Os eller "Dalsbygden");
  - c at søge Sætre med tilliggende Havnegange begrændsede i bestemte indbyrdes uafhængige Sæterlag-hvorved dog intet hensyn tages til hvorvidt de Sætre der henlægges til samme Sæterlag tillige ligger under samme gårdsno. i Bygden eller ikke;
  - d at søge de Havneberettigede tilhørende Markeslätter ("Ladeengen") såvidt mulig henlagte til vedkommende Eiers Sæterbrug, og Markeslätter; der tilhører andre end Havneberettigede, samlede i større Komplekser, således at de såvidt mulig kan unddrages fra og fredes for Havning.

Af enkelte Eiendommers Havnerettigheder bliver Udskiftning ikke at foretage, medmindre der dertil efter at Vedkommende fremsat Andragende erholdes særskilt Bemyndigelse af Departementet for det Indre."

Denne kommisjonens arbeide ble avsluttet 24. september 1906. Men staten anket storskiftet inn for Høyesterett. Ved Høyesterettsdom av 27. juli 1912 (Rt. 1912 s. 828) ble storskiftet opphevet. Begrunnelsen for opphevelsen var at kommisjonen ikke hadde avgjort om staten hadde eiendomsrett til deler av skiftefeltet.

Vi skal nedenfor kort redegjøre for hva selve utskiftningsforretningen gikk ut på, angående organisering av havnelag og hvordan kommisjonen så på enkelte rettslige forhold.

Vi må presisere at den endelige ordning som ble vedtatt i 1951 ble vesentlig endret i forhold til den løsning som ble lagt fram i 1906. Når det gjelder kommisjonens syn på eiendoms- og bruksrettsforholdene i 1906 er det uklart hvilken rettslig betydning dette synet har i dag.

Storskiftekommisjonen opprettet en rekke havnelag. Havnelagene ble organisert slik at alle de rettigheter lagsmedlemmene hadde i utmarka ble samlet innenfor det enkelte havnelags grenser. Havnelagene fikk dermed rådighet over alle utnyttingsmåter innenfor sitt felt, såsom skog, slått, jakt og fiske. Mange slåtteeiere hadde ikke havnerett. Disse ble organisert i egne slåttetrakter.

§ 1 og § 5 i "Regler for havnelaget ("slåttetrakten") gir et bilde av havnelagenes organisering (JOHNSON 1912 s. 339 flg.).

"Regler for havnelaget (slåttetrakten).

§ 1. Havnelaget danner en selvstyret enhet, der efter de for hvert beiteberettiget bruk fastsatte forholdstal er eneraadig over alt beite inden lagets trakt, uten forsaavidt der i trakten findes uoptat beite, som tilhører flere havnelag i fællesskap.

Havnelaget er derhos eneraadig eier av hittil udelt skog inden havnelaget, medmindre den ved særskilt adkomst tilhører andre (eller maatte være statens eiendom). Dog tilkommer der ogsaa de slaatter i havnelaget, som maatte tilligge andre end de deri beitesberettigede bruk, i skogen bruksret for slaattedriftens behov i samme grad som hittil.

Havnelaget er eneraadig over al jagt og fiskeri inden sin trakst grændser, dog med forbehold av de særlige rettigheter, som med hjemmel av lov, hævd eller anden speciel adkomst maatte tilligge noget særskilt bruk, hvad enten dette er fremtidig beitesberettiget eller ikke.

Hvad havnelaget inden sine grænser i fællesskap maatte indløse eller erhverve av beite, slaat, skog, jagt eller fiske, blir havnelaget i fællesskap tilhørende og dets disposition undergit.

Slaatter eller sæterskog inden et havnelags grænser maa ikke frasalges lagmands eiendom til andre end havneberettigede, førend de med rimelig frist har været tilbudt havnelaget, der har forkjøpsret for samme pris som andre bevislig vil gi.

§ 5. Under lagsmøtets avgjørelse hører:

- a) Spørsmål om forandringer m.h.t. havnelagets belæg, grænser eller beitningstid og bestemmelser om gjærders opprettelse og vedlikehold.
- b) Spørsmål om tilveiebringelse av pengemidler for laget, om utligning av bidrag for lagsutgifter saavel som om fordeling av mulige lagsindtægter.
- c) Spørsmål om indrømmelse av nye havnerettigheter og opprettelse av nye sætre, salg eller fællesut-

nyttelse av laget tilhørende overflødig beite eller slaatter.

- d) Spørsmål om nyttiggjørelse av lagets jakt- og fiskerettigheter.
- e) Spørsmål om fællesutløsning av beite-, slaatte- eller skogrettigheter.
- f) Spørsmål om indløgning av rydningsland eller slaat o.l. inden trakten.
- g) Spørsmål om forbedringer for lagets regning av beitet ved rydning, grøftning o.l., om fælles oparbeidelse av veier og overhodet om foranstaltninger i lagets fælles interesse og anvendelse av dets fælles midler.
- h) Spørsmål om indre udskiftning (av beite eller skog) inden laget."

I forbindelse med ordning av skogen og rettigheter i denne ble kommisjonen nødt til å innhente nærmere opplysninger om eiendoms- og bruksforholdene i de skogbevokste strøk innenfor storskifteområdet.

Kommisjonens uttalelser i denne anledning er svært interessante på flere måter. Vi må igjen presisere at disse betraktninger er av en uklar rettslig betydning.

Kommisjonen deler skogen i 3 områder med forskjellig rettslige forhold (JOHNSON 1912 s. 341 flg.):

- I Etter kommissoriet skulde skogen ligge utenfor skiftet. Men dels de fra forskjellige hold under klagebehandlingen fremkomne uttalelser om eiendoms- eller bruksforhold til skogen i og omkring slaaterne eller indenfor beitefelterne, dels nødvendigheten av, at slaatteiere og sætereiere, som faar henholdsvis

slaatter eller sætre overflyttet i anden trakt, ikke prisgives tilfældigheten m.h.t. opnaaelse av det for slaatte- eller sæterbruk fornødne skogvirke paa det nye sted, bevirket, at kommissionen maatte indhente nærmere oplysninger om eiendoms- og bruksforholdene til skogen og ta standpunkt til disse forhold. Av de indhentede oplysninger fremgaard at de skogbevoksede strøk inden storskifteomraadet kan henføres under 3 forskjellige arter:

- a) Hjemmeskog, som dels er overveiende naaleskog avgivende overskud til salgslast, dels er birkeskog svakt isprængt med furu, som ikke avgir salgslast. Hjemmeskogstrækningerne er overalt skiftet mellem brukene for flere menneskealdre siden. De slaatter, som fra gamle dage av har eksistert i disse strøk allerede længe før skogdelingen, har forsynt sig med det for deres bruk fornødne trævirke fra skogen nærmest omkring, og en saadan rettighet maa ansees fremdeles at bestaa, forsaavidt overhodet slaatteretten fremdeles bestaar, men i de fleste tilfælder er slaatterne gaat aldeles ut av bruk i disse hjemmetrakter. Havnegangen ligges i fællesskap. Ogsaa den er vistnok likesaa gammel av oprindelse som skogretten. Men kommissionen har, overensstemmende med bygdens opfatning og særlig fordi skogen i disse hjemmetrakter nutildags har en betydelig selvstændig eiendomsværdi som skog og ikke fortrindsvis kun er tilbør til slaatter eller havnegang, anset teigeierne som de virkelige grundeiere, hver til sine tildelte teiger, og i motsætning til dem slaatteeierne og de havneberettigede som blotte bruksberettigede. Herav har da kommissionen trukket den konsekvens m.h.t. jagtretten, at denne i disse trakater tilhører skogteigeieren. Herved være dog bemerket, at i disse omraader er teigene som regel saa smaa, at jagtretten vil være litet eller intet værd, medmindre vedkommende teigøiere frivillig enes om at slaa sine grundomraader sammen til et jagtfællesskap.

II b) Den næste kategori er den fra ældre tid av delte sæterskog.

Om disse felter maa man saaledes nærmest konstatere at raadigheten over dem i fællesskap tilligger:

- 1) slaatteeierne, som har lov til at slaa græsset i alle de dele av feltet, som fra naturens haand frambyr bekvem anledning til markeslaat og derfor er optat som saadan.
- 2) de havneberettigede, til hvis sætre der dels er tillagt teiger dels bruksret i andres teiger og endelig, forsaavidt angaar den trævegetation, strøket kan avkaste utoer slaatterettens og havnedrettens behov,
- 3) de bruk, mellem hvilke skogen er teigdelt.

Det er vanskelig for ikke at si umulig at karakterisere nogen av disse raadigheter som grundeiendomsret i motsætning til de andre. Ved en avgjørelse efter utskiftningsrettens § 36 maatte sandsynligvis havneretten karakteriseres som grundeiendomsret i motsætning til slaatte- og skogsretten som bruksret. Da nu havneretten ligger i fællesskap, synes det rigtigst at karakterisere disse omraader uanset den undtagelsesvise utnyttelse av skogen til hjemmebruk og uanset den stedfundne teigdeling og unaset slaaternes tilværelse, som liggende i fællesskap. Herav vil da bl.a. følge, at jagtretten maa ansees at tilhøre slatteiere, sætereiere og skogteigeiere i fællesskap. Hvad der ogsaa set fra jagtrettens side vil være det eneste praktiske, idet jagtutøvelsen paa hver liten skogteig vil være aldeles værdiløs.

III c) Lettest lar denne fuldkomne ordning sig opnaa ved den tredje klasse av skogomraader, nemlig de som

endnu ligger uten gyldig teigdeling. Kommissionen har fundet en hel række saadanne. Og disse omraader er fra gammel tid gjennemsat av et helt net av markeslaatter, hvorav en del oprindelig har været bygglede, men som alle nu er i privat eiendom, eller i alfald privat raadighet undergit. Havnegangen i disse strækninger er for det meste fra 100 aar tilbake eller længere utøvet som fælles havnegang for større eller mindre grænder av sætre. I ganske enkelte strøk er sætrene først anlagt helt ned i den nyeste tid, og her har altsaa ligget absolut uoptagne beitningsstrøk, om hvilke det store spørsmaal er, hvorvidt de ikke er rester av statsalmenning. Skogen i disse trakter har ligget uskiftet indtil den nyeste tid. Først i de aller seneste aar, tildels endog under storskiftets gang, har opsitterne, selvfølgelig aldeles uten hjemmel, begynt paa egen haand at foreta skifte disse fjerntliggende skogstrøk, dette endog paa saadan maate, at man har medtat som lodeiere bruk som absolut aldrig har hat noget i disse strøk at gjøre. Saavel disse nylig delte skogstrækninger som de endnu udelte betragter kommissionen som liggende i fuldstændig fællesskap, eller som rester av almenning, til bruk for de derværende sætre og slaatter og til bruk for de sætre, som fremtidig yderligere maatte anlægges i disse endnu ikke paa langt nær fuldt optagne beitefelter, hvorfor kommissionen har gaat ut fra, at ingen del av dem hverken ved privat deling eller ved utskiftning kan tillægges andre end dem, som har sætre eller slaatter i disse havnelag. Ut fra denne kommissionens opfatning av skogen her i disse strøk, følger, at jagtrettetn maa ansees utelukkende at kunne disponeres av dem, som benytter selve havnegangen og slaatterne eller som fremtidig kommer til med hjemmel av en eller anden art at oprette sætre i trakten."

Etter opphevelsen av storskiftet i 1912 ble arbeidet tatt opp igjen i september 1913. Det gikk 3 år, til 1. mai 1916, før staten la ned sin påstand om hvilke områder som tilhørte staten. De private parter la ned påstand om at hele det aktuelle området lå i privat eie.

Før storskiftekommissjonen tok noen avgjørelse i denne tvisten, ble dette området tildelt Høyfjellskommissjonen som nytt grenseoppbyggingsfelt: "høyfjellstrekingene innen den del av Tolgen herred som ligger på Glommens vestsida".

Tvisten ble da overført fra storskiftekommissjonen til Høyfjellskommissjonen. Den videre behandling av storskiftet ble utsatt til Høyfjellskommissjonen hadde tatt avgjørelse om noen av områdene var statens eiendom.

5.2 HØYFJELLSKOMMISSJONEN

Høyfjellskommissjonen var en særdomstol organisert ved lov av 8. august 1908. Den skulle ordne rettsforholdet mellom staten og andre når det gjaldt høyfjells- og allmenningsgrunn og kunne bl.a. med bindende virkning fastsette grensene mellom statens grunn og tilstøtende eiendommer. Avgjørelsene kunne påankes til Høyesterett. Høyfjellskommissjonen hadde fem medlemmer og tre varamenn. Den ble opphevet fra utgangen av 1953. De saker som da ikke var avgjort hører under de vanlige sivile domstoler.

Høyfjellskommissjonen var en domstol som i tillegg til å bruke det materiale partene la frem også hadde en selvstendig opplysningsplikt. Det betyr at kommissjonen selv var ansvarlig for at det grunnlag den fattet sine avgjørelser på var best mulig.

Arbeidet til kommissjonen var meget grundig og omfattet bl.a. systematiske arkivundersøkelser og befaringer.

Ved kjennelse av 13. juli 1934 avgjorde Høyfjellskommissjonen at høyfjellstrekingene i dette området ikke var statsallmenning. Det var de private parter som fikk medhold i sin påstand om at området lå i privat eie.

Etter denne avgjørelsen ble storskiftekommisjonens arbeid satt i gang på ny.

Storskiftekommisjonen avsluttet sitt arbeid i Os i 1951. Før den tid ble det ført flere rettsaker i Dalsbygda. Det er rimelig å anta at Høyfjellskommisjonens grundige arbeid har hatt innflytelse på flere av disse rettsakene.

5.3 DALBUSJØSAKEN

- 1 Avskrift av Nord-Østerdals herredsretts dom av 16. september 1936 i sak mellom Ola Eggen og Esten E. Gjelten m.fl. (avskrift 16/9-36).
- 2 Avskrift av Eidsivating Lagmannsretts dom av 10. september 1937 i sak mellom Ola Eggen og Esten E. Gjelten m.fl. (senere kalt avskrift 10/9-37).
- 3 Utskrift av voldgiftsdom av 14. mai 1941 mellom Ola Eggen og Esten Gjelten m.fl. (senere kalt voldgiftsdom 14/5-41).

Se kart nr. 3

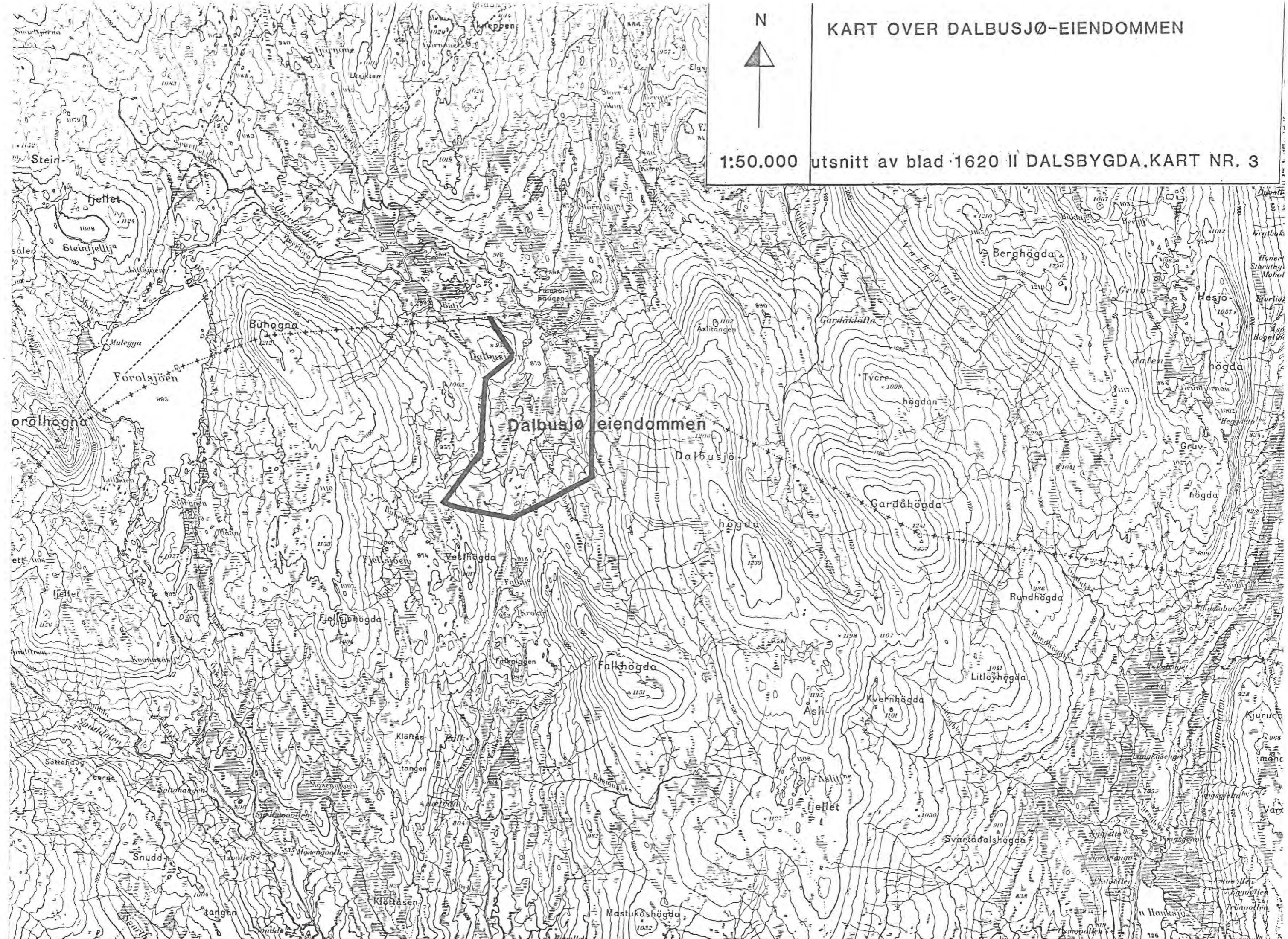
5.3.1 Herredsretten

Ved stevning av 23.2.1936 saksøkte Ola Eggen 8 dalsbygdinger inn for Nord-Østerdal herredsrett. Årsaken var at dalsbygdingene hadde bygd hytte, båtnest og hadde båt ved Dalbusjøen. Ola Eggen hevdet at han som slåtteeier av alt slåtteland rundt Dalbusjøen også var grunneier og dermed hadde enerett til fisket i sjøen. Dalsbygdingene mente at området var et sameie mellom gardene i Dalsbygda, Nordvang, Breen, Nordgard, Østgard og Berg. De mente at Ola Eggen hadde fiskerett i Dalbusjøen, men ellers var fisket en bruksrett for sameiet. Slåtten betraktet de kun som en bruksrett.

KART OVER DALBUSJØ-EIENDOMMEN

1:50.000 utsnitt av blad 1620 II DALSBYGDEN. KART NR. 3

Retten sier i sin dom, avsagt 16. september 1936, at det er flere syn på slåttenes rettslige karakter. Om slåtteretten er en bruksrett eller om den også gir grunneiendomsrett. Retten kom fram til at det ikke var nødvendig å avgjøre dette spørsmål. Herredsretten mente at områdene rundt Dalbusjøen og Dalbusjøen lå i sameie mellom gardene i Dalsbygda: Ola Eggen hadde ingen enerett til fisket. Retten mente at Ola Eggen heller ikke kunne godtgjøre at hans slåtter omfattet det området hvor hytta og nøstet lå. Han kunne derfor ikke kreve at disse ble fjernet.

Retten sier i dommen (avskrift 16/9-36 s.8): "Da saken i flere henseende har vært tvilsom, blir omkostningene ikke å tilkjenne." I denne saken fikk begge parter dekt sine utgifter av staten.

Denne herredsrettsdommen ble aldri rettskraftig. Ola Eggen anket dommen inn for Eidsivating lagmannsrett.

5.3.2 Lagmannsretten

Eidsivating lagmannsrett avsa dom 10. september 1937. Retten kom fram til samme resultat som herredsretten, men den har et annet syn på spørsmålet om sameiet (avskrift 10/9-37 s. 3):

"Det har efter rettens syn ikke vært nødvendig å løse spørsmålet om hvorvidt den rett det gjelder er en eiendomsrett eller bare en bruksrett. Heller ikke anser man det nødvendig å avgjøre spørsmålet om strøket er et sameie og hvem der i så fall er de berettigede. Det er for sakens avgjørelse tilstrekkelig at Eggen ikke antas å ha noen rett til markslått der hvor de saksøkte har satt opp sin bu og sitt nøst eller overhodet rett til å nekte andre å fiske i sjøen."

Lagmannsretten sier (avskrift 10/9-37 s. 4): "Retten finner at saken har frembudt så mange tvil at Ola Eggen har hatt grunn til å prøve også lagmannsrettens avgjørelse." Også i denne saken fikk partene dekket kostnadene av staten.

Begge rettene har unngått å ta stilling til den rettslige karakter av slåtteretten. Rettene mente det var tilstrekkelig å fastslå at slåttene ikke omfattet det området hvor hytta og båtnøstet var oppført.

Lagmannsrettens dom ble ikke rettskraftig. Dommen ble anket inn for Høyesterett. Saken ble ikke behandlet i Høyesterett før krigen.

5.3.3 Voldgiftsretten

Etter at Høyesteretts medlemmer i 1940 hadde lagt ned sine embeter, ble partene enige om å la saken avgjøres ved voldgift av 5 høyesterettsdommere.

Voldgift betyr at partene fraskriver seg ankeretten. Det er også vanlig at partene overlater slike avgjørelser til personer eller institusjoner utenom de vanlige domstolene. Bestemmelsene om voldgift finnes i tvistemålsloven av 13. august 1915 kap. 32. I denne saken ville ikke partene ha hatt ankemulighet hvis den hadde kommet opp for en formelt riktig sammensatt Høyesterett.

Ved voldgiftsrettens dom av 14. mai 1941 ble de saksøkte dalsbyggingene pålagt å fjerne hytta, nøstet og båten. Det var også lagt ned påstand om at de saksøkte måtte betale erstatning for det fisket de hadde drevet, men retten fant det ikke bevist at fisket hadde vært til skade.

Voldgiftsretten kom fram til at Ola Eggen var grunneier av slåttelandet rundt hele Dalbusjøen (med en reservasjon for sjøens nordlige ende hvor Hesjedal statsallmenning i Sør-Trøndelag støter inn) og at han dermed også hadde enerett til fisket.

I motsetning til hva herredsretten og lagmannsretten kom fram til, mente voldgiftsretten at Eggens slåtteland gikk på alle sider av Dalbusjøen (med den nevnte reservasjon). Voldgiftsretten presiserte også hva dette slåttelandet omfattet (voldgiftsdom 14/5-41 s. 6):

"Ansees således markslåttene som saksøkerens eiendom er det ikke føie til å sondre mellem den jordbund som der vokser gress på og de mellemliggende rabber eller områder som ikke er gresbevokset. Eiendomsretten må omfatte alt hva der ligger innenfor slåttenes

ydergrenser."

Som grunnlag for å avgjøre at slåtteeier også var grunneier sier voldgiftsretten (voldgiftsdom 14/5-41 s. 5):

"Av vesentlig betydning for spørsmålet er derimot de retslige transaksjoner markslåttene har undergått, den rådighet der har vært utøvet over dem og den retslige opfatning som har tilkjennegitt seg. Ser man på disse forhold finner retten at markslåttene må ansees som saksøkerens eiendom."

Angående selve Dalbusjøen uttaler retten (voldgiftsdom 14/5-41 s. 6): "I mangel av andre sikre opplysninger må det under disse omstendigheter etter voldgiftsrettens mening ha formodningen for seg at rettsforholdene er de samme for vannet som for den tilstøtende grunn". Fisket ble derfor ansett som en enerett for grunneier.

Voldgiftsretten fant ikke at det fisket som var utvist fra gardbrukere i Dalsbygda var av den art og det omfang at fisket kunne sies å være utslag av noen rett.

5.4 VANGRØFTDALSAKEN

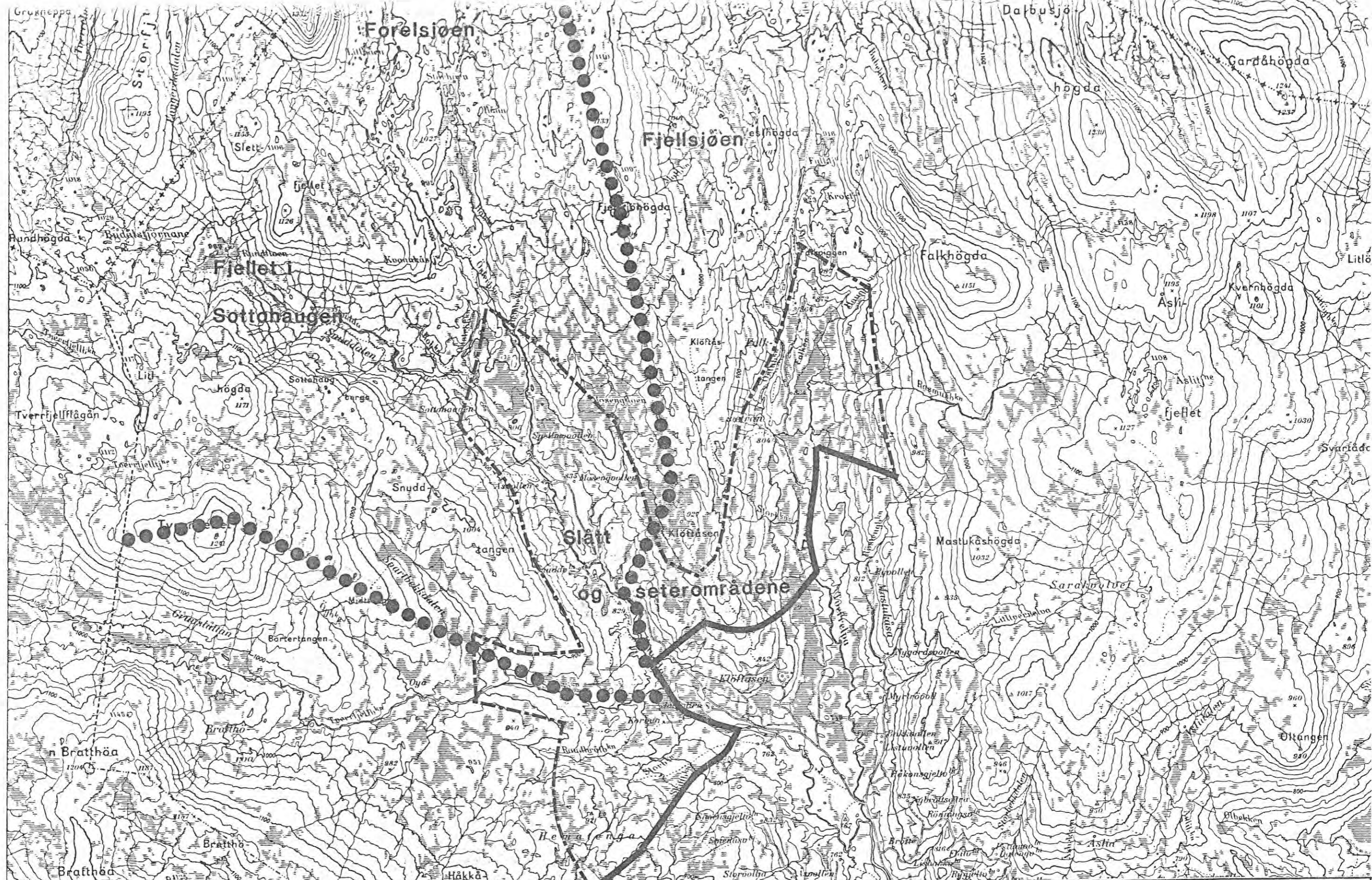
Viktig kilde: Avskrift av Eidsivating Lagmannsretts dom av 11. juli 1945, ankesak nr. 318/44 (senere kalt Vangrøftdalsaken 11/7-45).

Se kart nr. 4

5.4.1 Herredsretten

14. juli 1944 avsa Nord-Østerdal herredsrett en dom mellom flere interessenter i området øverst i Vangrøftdalen; Sottohaugen-Falken-Hematengene og fjellet i Sottohaugen inntil fylkesgrensa.

Saken var reist av 28 seter- og slåtteeiere i dette området. De påstod å være grunneiere i sine slåtte- og seterområder. De påstod også at fjellet i Sottohaugen lå i sameie mellom medlemmene av Sottohaugen seterlag (ut fra de opplysninger vi har skaffet oss, er dette sannsynligvis det som i dag omfattes av Sottohaugen havnelag og består av 6 osinger).

N
▲

**KART OVER OMRÅDET BEHANDLET
AV LAGMANNSRETTEEN 11/7-45**

— grense for rettsavgjørelsen
●●●●● havnelagsgrense
- - - omtrentlig grense mot fjellet

1:50.000 utsnitt av blad 1620 II DALSBYGDA. KART NR. 4

Videre la de ned påstand om at motparten som var 19 dalsbygdingene (disse 19 ble motparter, men det skulle vært mange flere, kommenteres senere) ikke hadde noen tinglige rettigheter innenfor seter- og slåtteområdene og at de heller ikke var med i sameiet i fjellet.

Motparten, de 19 dalsbygdingene og Dalsbygda Jaktsameie, var av den oppfatning at hele dette området lå i sameie mellom de tre gardene i Dalsbygda: Breen, Nordvang og Berg. Slåtten og seterdrifta var kun bruksretter på dette areal. De mente også at fjellet lå i sameie mellom gardene i Dalsbygda.

Herredsretten gav de 28 seter- og slåtteeiere medhold i at de var grunneiere i deres områder. Motparten, de 19 dalsbygdingene, fikk bare tilkjent begrensede havneretter innenfor disse områdene og ble heller ikke med i sameiet i fjellet.

5.4.2 Lagmannsretten

Herredsrettens dom ble anket til Eidsivating lagmannsrett. 11. juli 1945 avsa lagmannsretten dom. Den stadfestet herredsrettens dom angående grunneiendomsretten til de 28 seter- og slåtteeierne. På de andre punktene kom retten til et helt annet resultat.

Vi vil nå redegjøre for hvilke synspunkter lagmannsretten la til grunn for sine avgjørelser.

Først vil vi forklare hvordan disse 19 ble motparter i denne saken (disse opplysninger kommer fra muntlig hold, men er nok korrekt, da vi har hørt den gjengitt av både dalsbygdingene og osinger):

Osingene gikk til rettsak for bl.a. å få fastslått at ingen hadde hogstrett i deres slåtter. Antagelig for å understreke dette gjorde de noe rart; dalsbygdingene hadde hogd ved i Hemateengene hvor den var stabled opp. Osingene fraktet denne veden inn i Sottahaugen. Dette kom dalsbygdingene for øre. I hui og hast samlet de sammen en rekke folk. I alt 19 stykker dro med hest og

slede opp i Sottohaugen og fraktet veden til sine egne setre. Disse 19 var tilfeldigvis de som kunne bli med akkurat da. Det fortelles at en gardbruker ikke kunne være med fordi han skulle levere melka den dagen. Derfor ble han ikke gjort til motpart i saken, noe de andre 19 ble gjort til. Altså; 19 tilfeldige dalsbygdinge ble med i saken pluss Dalsbygda Jaktsameie.

Vi må ha denne historien i bakhodet når vi redegjør for rettens oppfatning av rettsforholdene og senere hvordan disse praktiseres.

Vi skal i begynnelsen av denne redegjørelsen sitere dommens slutning (Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 13-14):

"DOMSLUTNING

- I Ingulf P. Os, Per P. Os, Jørund Eggen, Per E. Moseng, Ole O. Lilleøien, Bjarne Aas, Halstein Kvernbekken, Karenus Horten, Håkon Øverland eller nå hans dødsbo, Erik I. Moseng, Ottar Nyaas, Hans P. Moseng, Martinus Moseng, Erik Moseng, Øistein Os Eggen, Karen Haukerud, Marit E. Os, Torleif Furuholdt, Kristen Langøien, Gudmund Langøien, Eivind Haugseggen, Jon Myren-Løvnes, Nils Th. Østgård, Halstein J. Meli, Einar Østgårdseggen, Per Henningsmo, Nils N. Sund og Lars Jorde dømmes hver for seg eiendomsberettiget til sine slått og setereiendommer i Såttåhaugen, Falken og Hematengene.
- II Leif P. Bratås, Erik P. Grue, Tore P. Smedås, Oliver Nordvang, Kristine Johaug, Jorund Nygård Lian, Embret Vangsgjelten, Einar O. Nordvang, Jon O. Ousten, Nils Utheim, Eilif J. Breen, Sigvard N. Trøen, Tore P. Grue, Ola P. Ousten, Per E. Nygård, Odmund Ryen, Ingmar Ryen, Ingulf Ytterhaug og Håkon Gjeltten, har for sine setrer i Dalvollene, Storvollien, Kløftåsen og Mastukåsen rett til beiting og rett til hugst til seterbehov i de omhandlede slåtter, likeså har de rett til jakt, fangst, fiske og mosetak. Dalsbygda Jaktsameie kjennes å være jaktberettiget i de omhandlede slåtter i den utstrekning sameiet representerer de øvrige ankende parter.

III Fjellet utenom grensene for slåtte og setereiendommene begrenset i vest og nord av fylkesgrensen (herreds-- fylkesgrensene) i øst av havnsdelet mot Falken, Dalbusjøen og Kløftåsen og i syd mot delet mot Hematengene, dømmes å være sameie for slått og seter- eierne i Såttåhaugen og de ankende seter og slåtteeiere.

IV Saksomkostninger tilkjennes ikke."

Lagmannsretten mener at slåtte og setereierne er grunneiere i sine områder og begrunner dette med de samme argument som voldgiftsretten i Dalbusjøsaken. Dette går vi ikke nærmere inn på.

I 1660-årene ble gårdene i Os og Dalsbygda solgt av Kongen til private. Det var uenighet mellom partene om hvor mye som ble solgt den gang. Retten kom fram til følgende (Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 6-7):

"Det er mulig at traktene- opprinnelig har vært statsalmenning,- men ved høifjellskommisjonens kjennelse av 13/7 1934 er det avgjort at det nu er i privat eie. Gårdene i Os og Dalsbygda blev i 1660 årene solgt av kongen til private. Det er uenighet mellem partene om hvor meget det da ble solgt. Dalsbygdingene sier at alt blev solgt helt til fylkesgrensen, således også de nu omtvistede fjellstrekninger. Osingene sier at det som blev solgt var kun det av fjellet som blev brukt, og disse fjellstrekninger på den tid var en fjern villmark utenfor all bruk. Lagmannsretten er tilbøielig til å anta med herredsretten den ting at det senere blev så alminnelig å erverve bygsel hos fogden på slåtter i disse trakter både fra Dalsbygginger og Osingers side, taler mot at det var en rådende oppfatning hos bygdens folk på den tid at strekningen var deres private eiendom og ikke stataens og det kan ikke ansees godtgjort ved det av Dalsbygdingene påberopte kongeskjøte av 14/11-1668 at disse strekninger allerede fra den tid ble lakt under gårdene til eiendom."

Dalsbygdingene la stor vekt på skogdelinga i 1791, kart nr. 2, (Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 7-8):

"Fra Dalsbygdas side er påberopt meget sterkt en skogdelingskontrakt av 18/7-1791 hvorved bøndene i Dalsbygda og i Os delte skogen mellom seg i de enkelte bygdelag. Ved denne kontrakt blev gårdene Breen, Nordvang og Berg tildelt den skog som lå på nordre og vestre side av en linje som gikk på tvers over selve Dalsbygda, og det påståes at ved denne deling ble alt som lå nordenfor denne linje, også det som lå langt innover fjellet og som er omhandlet i nærværende sak tildelt disse tre gårder og at Osingene derfor ikke har noen eiendomsrett og heller ingen rett til skogen i disse områder. Lagmannsretten mener dog at det ikke er naturlig å gå ut fra at Osingene ved denne kontrakt om deling av felles skog ga fra seg strekninger hvor de mente seg å ha eiendomsrett. Og det har formodningen for seg at disse strekninger, hvor det forøvrig dengang vistnok fantes lite skog, ikke var med i delingsforretningen. Ordlyden i de mange senere overdragelsesdokumenter og skyldsetninger, nevnt ovenfor, taler også imot at det var en alminnelig oppfatning at eiendomsretten til slåttene og skogen var overdratt til de 3 gårder i Dalsbygda."

Vi vet nå hvordan retten så på disse to forhold som partene var svært uenig om og som de mente var av vesentlig betydning.

Retten gjør videre rede for sitt syn på eiendomsforholdene i fjellet i Sotthaugen (Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 8-10):

"For ett av områdene, Såttåhaugen, har Osingene også påstått å være eiendomsberettiget til fjellet utenom grensene for selve slåttene og sætereieendommene, og har fått medhold heri av herredsretten i dommens post B III. Heri kan lagmannsretten ikke være enige. De områder det her gjelder er som retten ved selvsyn har overbevist seg om, store fjellstrekninger som dels kan

benyttet som havn, dels som blott mosetrakter og dels rene høyfjellsvidder med liten eller til dels ingen vegetasjon. De slåtter som i tidligere tider ble brukt i disse områder må ha vært spredte flekker.

Traktene er etter terrenget en naturlig fortsettelse av selve Dalsbygda, og den er sikkerlig fra gammel tid utnyttet av bygdens folk til jakt og fangst, fiske og mosetak. Det har gått en gammel farled over trakten ved Forelsjøen. I matrikkelen av 1667 er det anført for gården Breen, fiskeri i Forelsjøen, og ellers er det oppført fiskeri i almenningen.

Dalsbygdingene har hatt sætrer like syd for feltet fra meget gammel tid, derfra må antaes å ha havnet oppover feltet.

De første sætrer fra Osingenes side i Sättåhaugen er først bygget i 1820 - 1830-årene. Sætrene i Falken ble først opprettet fra 1880-årene. Retten kan ikke finne grunnlag for at eierne av slåttene og sætrene har erhvervet noen ene-eiendomsrett til fjellet til fortrengeelse for Dalsbygdingene.

Det er for retten meget avgjørende at Sättåhaugen sætrene og Falksætrene og slåttene er kommet til det omtvistede området meget senere enn Dalsbygdingenes sætrer - som interessenter. De har etablert seg i et område som allerede var gjenstand for gammel hevdvunden sæterbruk fra Dalsbygdingenes side og hvorunder prinsipielt hersket fullstendig fellesbruk mellom interessentene i havning, hugst, jakt, fiske, mosetak osv. Slik antaes gjennomgående ordningen herom å være i sæterfjell med tilliggende fjellområde. Se utviklingen hos Nørstad: "Sameierett til jord" s. 51 nederst og s. 53 flg. Sättåhaugmennene kan formodentlig ikke erverve rettigheter med fortrengeelse for den således allerede eksisterende gammel bruk, som tildels er av en almeningsrettslig karakter, jfr. her den i Høyfjellskommissionens kjennelse s. 28 cit. uttalelse fra fogd Juel om

trakten holdes for bygdealmemming. Mothevd kan det her ikke være tale om.

Det er da også av Storskiftekommissjonen lakt til grunn, og synes dengang å ha vært helt på det rene blandt interessentene i dette området, at det hersker et utmarksameie med fellesskap i havning og hugst, som Storskiftekommissjonen nærmere har regulert. Dette skjedde også i samsvar med det kongl.resl. av 14/10-1893 som gir kommissjonen mandat til utskiftning av denne med flere strekninger som generelt betegnes som utmarkssameie, og i sin litrad tydelig synes å forutsette at markaslåttene og sæterhavnene lå til fellesbruk med hensyn til havning. Disse ting som må betraktes som helt på det rene er av betydelig beviskraft sterkere enn mange forklaringer nå etterat forholdet er blitt fordunklet ved tvisteligheter og kryssende interesser. Det er forøvrig påtagelig jo eldre prøvene og vitnene er både for Høyfjellskommissjonen og her i saken, desto mere støtter gjennomgående deres uttalelse fellesskapssynspunktet.

Videre mener retten heri å finne en ytterligere og ikke uvesentlig støtte for resultatene med hensyn til utstrekningen av Dalsbygdingenes havnerett, huggerett osv. også forsåvidt slåttene angår og av deres rettigheter på høyfjellet og for at Sättåhaugmennene ikke bør kunne motsette seg rimelig og fornuftig utvidelse av Dalsbygdingenes havning når det trengs for å tilfredsstille deres samfunnsmessig, berettigede behov, såsom ved overgang til oppgivelse av dobbeltsetring, en viss adgang til seterflytting og lignende."

Videre ser retten spesielt på fiskerettighetene i dette området (Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 10):

"Spørsmålet om hvor langt slátteeiernes eiendomsrett strekker seg har serlig betydning forsåvidt angår de to sjøer Forelsjøen og Fjellsjøen av hensyn til fiskeretten i disse sjøer.

Lagmannsretten har sett på terrenget ved begge sjøer. Disse ligger på selve høyfjellet oppe ved vannskillet, og terrenget omkring egner seg ikke og har ikke, såvidt retten har kunnet se, egnet seg til slåtter.

Det er påstått fra Osingenes side at slåttene har gått på begge sider av Forelsjøen helt til fylkesgrensen og for Fjellsjøens vedkommende at de har gått rundet hele Fjellesjøen, men dette er benektet av de andre parter - og tildels gamle vitner -, og der er ikke fremlakt dokumenter som bekrefter Osingernes påstand.

I en kjøpekontrakt vedkommende slåttten Gammelstuenget syd for Fjellsjøen, datert 27/9-1876, står det at den grenser "lige til Fjellsjøen", mens der intet står herom i den skyldsetningsforretning som blev avholdt strakst etter, nemlig 5/7-1876. Det framgår derfor ikke at slåttten strekker seg rundt hele sjøen. Det er forklart at det skal ha vært en gammel slått vest for sjøen. Men om det har vært slåtter ved denne sjø eller ved Forelsjøen i meget gammel tid, så må det dog ifølge hele terrengets beskaffenhet ha vært en ganske liten teig i forhold til de store arealer ellers rundt sjøen, hvor slått ikke er mulig. Det finnes derfor ikke bevist at området rundt Forelsjøen og området rundt Fjellsjøen har vært besiddet med nogen eiendomsrett av slåtteeiere. Osingene finnes derfor ikke å kunne påstå noen enerett for seg til fortrenghet for Dalsbygdingene. Flere av gårdene der har hatt andeler i fiskebuer ved sjøen."

Deretter tar retten for seg havneretten, men vi finner at det ikke er noen grunn til å gå nærmere innpå dette, i og med at beiteforholdet er ordnet gjennom storskifteordningen.

Angående skogen kommer retten fram til (Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 12):

"Retten er som anført kommet til det resultat at skogen

på slåttene eies av slåtteeierne, men det må under henvisning til de almindelige bemerkninger foran i dommen gå ut fra at det er en eldgammel rett for setereierne å ta skogen til seterved også i slåttene."

Dette forhold er det ingen tvist om i dag. Når det gjelder jakta er det imidlertid mange som ikke kjenner til det grunnlaget retten kom fram til (Vangrøftdalen 11/7-45 s. 12):

"Med hensyn til jakt finner man etter det som er opplyst, jfr. også det siterte fra Storskiftekommissjonen, at den fra gammel tid har vært drevet over hele terrenget såvel på fjellet som i slåtteterenget og at det må være en gammel rett for de ankende parter som for de Osinger som har slåtter og setrer i terrenget."

I dag er det f.eks. øverst i Vangrøftdalen et eget jaktlag for elg bestående av seter og slåtteeiere som ikke er organisert under Dalsbygda Jaktlag. Småviltjakta i Sotthaugen blir organisert av osinger pluss at de har en stor del av inntektene fra reinsjakta. Denne ordningen, mener vi strider imot hva retten kom fram til angående jakta. All jakt burde være organisert av Dalsbygda Jaktlag. Se pkt. 7.3.3.

5.4.3 Hvem har fått stadfestet sine rettigheter?

Vi har nå oversikt over hvilke rettsforhold lagmannsretten la til grunn for sin avgjørelse. Det vi nå skal gjøre er å drøfte hvordan denne rettsavgjørelsen griper inn i de rettslige forhold som gjelder for de dalsbygdingene som ikke ble gjort til motparter.

I tillegg til å huske på bakgrunnen for at de 19 ble gjort til motparter må en også være klar over at svært få har kjennskap til hva som er avgjort og hvilke grunnlag retten har bygget på. Eienomsforholdene i Dalsbygda er av en spesiell karakter og det er antagelig ingen som har klare forestillinger hvordan disse er. Dette kan kanskje forklare hvorfor ingen andre enn de 19 gjorde krav om å bli gjort til motparter. En annen forklaring kan være

den avstand det tross alt er mellom "vanlige folk" og det "aktverdige rettsapparat". Det er få som vet hvordan de skal ordne seg og kvier seg derfor for å gjøre noe. En ytterligere, litt mer vågal, men langt fra usannsynlig forklaring, er at de 19 var fornøyd med at de var så få. Det hersker en utbredt uklarhet når det gjelder folks oppfatning av domstolenes myndighet. De 19 har nok muligens vært i den tro at domstolen har myndighet til å gi rettigheter til partene; rettigheter som fra da av kun tilhører disse. Altså at alle andre, som ikke er med, mister sine rettigheter i disse områder.

Det må være helt klart at ingen mister sine rettigheter når bare et mindretall, av en ellers ensartet gruppe, får stadfestet sine rettigheter.

Vi skal være klar over at osingene anerkjenner kun de 19 som er nevnt i dommen. Her er det synspunkt som vi mener det ut fra en faglig vurdering av domsgrunnene og domslutningen ikke er holdbare. Indirekte betyr dette at de mener at f.eks. fjellet i Sottohaugen er i sameie kun mellom de 19 dalsbygdingene og seter- og slåtteeierne i Sottohaugen. Hvis dette er tilfelle vil rettsforholdene i Sottohaugen skille seg ut fra rettsforholdene i andre fjellområder i Dalsbygda. Senere skal vi kommentere dette syn når vi tar for oss storskiftet, hva det gikk ut på og hvilke grunnlag det bygget på.

Som det antagelig går fram av det vi har nevnt, er vi av den mening at lagmannsretten i sine domsgrunner snakker generelt om Dalsbygdingene, dvs. alle gardsbruk i hele Dalsbygda. Lagmannsretten legger til grunn at de rettsforhold den redegjør for er like for alle dalsbygdinger. Dalsbygda omfatter de gamle gardene Breen, Nordvang, Berg, men ettersom lagmannsretten mener at skogdelinga i 1791 ikke omfatter de fjernere strøk, har også Østgard de samme rettigheter i disse områder. Se pkt. 5.5.

Retten bruker dalsbygdingene, eller Dalsbygdens setereiere i sin redegjørelse for domsgrunnen, altså hele Dalsbygda. Vi mener at lagmannsretten ikke bare snakker om eiendomsforholdene i Sottohaugen, men at disse forhold også gjelder i andre fjellområder. En skal huske på den to-seterdrifta som har vært drevet i Dalsbygda,

med slått og seterdrift annet hvert år, i henholdsvis Vangrøftdalen og Kjurudalen. At rettsforholdene som gjelder dalsbygdingene skulle være forskjellige i disse to dalene er svært tvilsomt.

En gang bruker retten: "de ankende parter" når den snakker om jakta. Noen kan vel finne på å klamre seg til denne uttryksmåten i håp om å få jakta for seg selv. Vi mener at dette er uten betydning og at retten ikke mener noe annet enn at disse forhold gjelder for alle dalsbygdingene, som den har omtalt tidligere i dommen. At retten bruker dette uttrykket grunner i at retten tross alt bare skal avgjøre tvisten mellom de ankende parter og osingene. På samme måte bruker retten uttrykket osingene og mener med det at alle som er i samme rettslige stilling som de som er parter i saken. De dalsbygdingene og osingene som ikke er navngitt i slutningen får ikke stadfestet sine rettigheter her, men de mister heller ikke sine rettigheter.

5.4.4 Vår konklusjon

- 1 Domsgrunnene angår hele Dalsbygda, og osinger som står i samme rettslige stilling som partene i saken.
- 2 Slutningen stadfester kun rettighetene til 28 osinger og 19 av dalsbygdingene.
- 3 Alle andre dalsbygdingar har de samme rettigheter som de 19 , men de har ikke fått sine rettigheter stadfestet av noen domstol.
- 4 På samme måte har osinger som står i samme rettslig stilling som partene i saken de samme rettigheter.

*****

Det er et forhold som må nevnes spesielt, det er den siterte uttalelse fra Høyfjellskommisjonens kjennelse s. 28, hvor den sier at forholdene er av en almenningsrettslig karakter (Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 9).

Vi mener denne karakteristik gir et godt bilde av forholdene, og forklarer hvorfor mange har såpass diffuse meninger om rettsforholdene.

Mange utenom de 19 mener at de har de samme rettigheter, men har ikke gått til domstolen for å få fastslått dette. Når disse forholdene blir klarlagt vil nok mange få stadfestet sitt syn angående disse forhold, og kanskje fremheve dem med større styrke.

5.5 TOLGEN STORSKIFTEKOMMISSJON KJENNELSE AV 29. SEPTEMBER 1948

Kilde: Utskrift av protokoll nr. 111 for Tolgen Storskifte side 322 og flg. (utskrift 29/9-48).

Det finnes ikke noe materiale som kan vise avgrensningen av de slåtteeområder hvor slåtteeier er fastslått å være grunneier.

Denne tvisten gjaldt den rettslige karakter av saksøkernes slåtter i Kjurudalen og rettigheter til skogen.

Det var slåtteeiere fra Os, Østgard og Røros som reiste saken for kommisjonen. De hevdet at de var grunneiere innenfor sine slåtteeområder og for noens vedkommende også skogeiere.

Motparten, dvs. de saksøkte skog- og setereiere i Kjurudalen, dalsbygginger, var av den oppfatning at slåtten kun var en bruksrett, en begrenset rett til å høste graset. Skogeierne mente de var grunneiere på sine teiger.

Retten kom fram til, i likhet med Dalsbusjøsaken og Vangrøftdalsaken, at slåtteeieren var grunneier innenfor sin slått. I tillegg kunne slåtteeiere ta av skogen alt som trengtes til slåttedriften. Noen få slåtteeiere ble også skogeiere på sine områder.

Retten uttaler i kjennelsen (utskrift 29/9-48 s. 2-3):

"Retten skal bemerke:

Hvad grundeieendomsretten i slaatteomraadet angaar mener samtlige rettens medlemmer at den i Kjurudalen tilligger slaatteeieren, saaledes at denne blir fuldt og helt eier til grund og græs der hvor det har vokset græs eller hvor ljaeen har gaat, samt paa mindre omraader inden dette slaatteland, der maatte være av slik anskaffenhed at det ikke har været slaat.

Dette resultat tilsiges saavel av slaatebrukens elde, betydning i ældre tider, de talrige salg, der gjennem tiderne har funnet sted og alle øvrige momenter der veier i samme retning, og som nærmere er fremholdt og bedømt i en rekke retsavgjørelser, der i den senere tid er faldt i distriktet, og som ogsaa er av avgjørende betydning i denne sak."

Senere sier retten (utskrift 29/9-48 s. 3): "Retten kommer altsaa til det resultat at slaattene i Kjurudalen som omfattes av tvisten er grundeieendomsslaatter." Retten gjør noen reservasjoner angående Røros-slåttene.

Og i kjennelsens slutning pkt. 1 står det (utskrift 29/9-48 s. 6):

"1: Alle slaatter tilhørende opsiddere i Os og Østgard kjendes at være grundeieendomsslaatter."

Ut i fra denne slutningen er det mange som tror at kommisjonen har sett ulikt på slåttene til osingene og østgardingene i forhold til (de andre) dalsbygdingenes slåtter.

For det første må det understrekes at dalsbygdingenes slåtter, utenom Østgards, ikke var gjenstand for noen konflikt i denne saken. Det var kun Os og Østgardsslåtter tvisten gjaldt. Retten er av den mening at alle slåtter i Kjurudalen er grundeieendoms slåtter. Rettens mening er i strid med dalsbygdingenes mening, som den gang hevdet at slåttene var en brukskrett og at skogeier var grunneier. Ettersom det har vært flere rettsaker om

samme tema, hvor dalsbygdingene har tapt, kan noen være fristet til å tro at disse rettsforhold også må gjelde for dalsbygdingene, altså at slåtteeier er grunneier. Her må det gjøres helt klart at det ikke er noen automatikk i at disse stadfestede rettsforhold også skal gjelde andre områder.

Osingenes tilstedeværelse i disse områdene bygger på helt andre rettsforhold enn hva tilfellet er med dalsbygdingene. Osingene bygger sine rettigheter på kjøp av slåtter. Dalsbygdingene bygger sin rett på bruk av utmarksområdene gjennom lang tid. Det er bl.a. av denne grunn ingen selvfølge at rettsforholdene er de samme for dalsbygdingene som for osingene.

Når det gjelder østgardingene bygger de på samme rett som resten av gardene i Dalsbygda. Årsaken til at de var med osingene å påstå grunnrett på slåtten var, etter de opplysningene vi har innhentet, at de på denne måten hadde sjanse til å sikre sine rettigheter i disse områdene. Østgardingene mente at de fortsatt hadde sine rettigheter i behold i den delen av Dalsbygda som ikke ble delt ved skogdelingen i 1791. De øvrige gardene i Dalsbygda har gitt til kjenne at de mente at østgardingene ikke hadde noen rettigheter i de øvre områder. Derfor påstod østgardingene det samme som osingene.

Vi finner det ikke urimelig å anta at østgardingene egentlig er av samme oppfatning som resten av Dalsbygda, at skogeier er grunneier. Dette synet har vi fått stadfestet gjennom de samtaler vi har hatt. De har påstått noe annet for å sikre rettigheter de mener de har krav på.

Disse forhold må vi ha klare for oss når vi skal vurdere rettens syn på den rettslige karakter av osingenes slåtter.

5.5.1 KONKLUSJON:

Når vi vet at osingene og dalsbygdingene bygger sin tilstedeværelse på forskjellig rettslig grunnlag er det ikke noen selvfølge at de rettsforhold som domstolene har kommet til an-

gående osingene også skal gjelde dalsbygdingene.

Det er også en annen faktor som kan vise at rettsforholdene er forskjellige for disse to grupper. Vi skal komme tilbake til dette i en nærmere drøftelse under behandlingen av det endelige storskiftet, men det kan være naturlig å nevne det også i denne sammenhengen.

Ved storskiftet ble slåtterrettigheten innløst på de fleste slåtter. De som mente at slåttene var eiendomsslåtter, osingene og østgardingene, ville ha innløst slåtterådigheten i havnerett istedetfor penger. Dette kunne ikke la seg gjøre, slik at disse slåttene ble ikke innløst. Slátteeierne godtok likevel at det ble havnet på slåtten. De andre, dvs. dalsbygdingene, godtok innløsning av slåtterådigheten, de mente at den kun var en bruksrett. Spørsmålet blir da om dalsbygdingene i dag har noen rettigheter på de areal hvor deres slåtterådighet ble innløst. Se pkt. 5.6.1 og 5.8.

5.6 TOLGEN STORSKIFTEKOMMISSJON DEN ENDELIGE ORDNING FOR OS HERRED

Kilde: Utskrift av Tolga Storskifte (senere kalt Storskifte).

Den 4. juli 1951 trådte storskifteordningen for Dalsbygda i Os herred i kraft ved kjennelse.

Os herred ble ved denne storskifteordning inndelt i 17 havnetrakter. Se kartbilag nr. 1. Den enkelte havnetrakt ble organisert gjennom egne havnelag. Havnelagene ledes av et styre med årlige havnelagsmøter som øverste myndighet. Forvaltningen skjer etter egne lover og havningsregler.

Det er denne ordningen som er rettskraftig og som er grunnlaget for utnyttelsen i dag. Denne ordningen er meget forskjellig fra den som ble vedtatt i 1906, men som aldri ble rettskraftig.

Som en innledning til en gjennomgang av ordningen tror vi det kan

være nyttig å kjenne de regler og lover havnelagene er underlagt. Vi gjengir disse i sin helhet.

Storskiftekommisjonen har valgt å gi lover for havnelagene. Å kalle disse bestemmelser lover virker svært høytidelig, men det er ikke noe annet enn det som idag blir betegnet som vedtekter. Begrepet vedtekter er nok flere fortrolig med. Storskifte s. 71-73:

"LOVER

§ 1

Hvert havnelags interesser ivaretages av lagsmøtet og et styre som velges for 3 år av og blandt havnelagets medlemmer. Der velges samtidig 1 varamann til styret og en revisor. I havnelag med mer enn 10 setereiere består styret av 3 medlemmer, og i seterlag med 10 eller mindre, av 2. For havnelag nr. III, XIII, og XV-XVI gjelder særskilte regler som er inntatt foran under de nevnte havnelag.

§ 2

Styret velger selv sin formann og fordeler forøvrigt arbeidet mellom seg under felles ansvar. Der føres møtebok såvel ved lagsmøter som ved styremøter. Styrets formann leder møtene.

§ 3

Det påligger styret å ivareta havnelagets interesser utad. Det søker ordnet alle tvistigheter innen havnelaget og iverksetter de beslutninger som blir vedtatt på lagsmøter. Det påser at grensene respekteres, grensemerkene vedlikeholdes, foretar oppførelse og vedlikehold av havnegjerder, holder fortegnelse over det til enhver tid gjeldende beitebelegg og kontrollerer at dette ikke av noe medlem overskrides. Det foretar også det økonomiske oppgjør kommisjonens ordning krever.

§ 4

Styret innkaller til lagsmøte med 8 dagers skriftlig varsel, med oppgave over de saker der foreligger til

behandling. Lagsmøtet (årsmøtet) holdes innen november måneds utgang. Styret mottar fra lagsmedlemmer forslag som behandles av styret og forelegges lagsmøtet med innstilling.

§ 5

Styret forvalter mulige pengemidler tilhørende laget, fordeler omkostninger ved felles tiltak og foretar innkassering av beløpene. Omkostningene fordeles etter beitebelegget når lagsmøtet ikke blir enig om en annen fordeling. Et havnelags midler skal anvendes til lagets beste. Hvor styret forvalter penger eller disponerer lagsmidler avlegges revidert regnskap for lagsmøtet.

§ 6

Foruten lagets årsmøte kan lagsmøte holdes etter beslutning av styret, og dessuten plikter styret å innkalle til møte når krav herom fremsettes av minst to lagsmedlemmer. Stemmeberettiget i lagsmøtet er lagets havneberettigede. Havnebelegget legges til grunn, slik at stemmetallet for hver enkelt fremkommer ved å dele antall beitedager med hundre uten forhøyelse for brøk. Ingen beslutning anses fattet uten at det blandt de møtende er flertall såvel i stemmetall som i antall lagsmedlemmer. Fastsettelse av havnelagenes beitebelegg kan foretas hvert tiende år. Kreves forandring innen tiårsperioden må beslutning om forandring være enstemmig blandt de møtende.

§ 7

Under lagsmøtet avgjørelse hører:

- a Spørsmål om forandring med hensyn til belegg, grenser, beitingstid og gjerders oppførelse fra nytt av innen laget.
- b Spørsmålet om tilveiebringelse av pengemidler for laget.
- c Spørsmål om innrømmelse av nye havneretter og om nye

setres opprettelse og eldre setres flytning innen lagets område.

d Spørsmål om innlegg til rydningsland eller kulturbeite og oppførelse av skogsfredshegn innen lagets område, samt overdragelse av havneretter innen laget.

e Spørsmål om forbedring av beiteforholdene, om rydding, grøfting o.l., anlegg av veier og overhodet alle fellesforetagende til beste for laget.

f Valg av lagets tillitsmenn, jfr. § 1.

g Behandler og godkjenner regnskap fra styret. Prossessor må ikke anlegges uten lagsmøtets beslutning.

§ 8

Storfe fra andre herreder kan ikke inntas uten samtykke fra havnelagets styre.

§ 9

Ønsker et lagsmedlem av egen grunneiendom å foreta innhegning eller utvide hjemmejord innen laget, eller inn på lagets område, går frem etter kapitel 14 i utskiftningsloven. Fremkommer forlangende om avløsning skal styret i laget underrettes av vedkommende loddeier. Styret skal deretter undersøke forholdet og overfor utskiftingsretten fremholde lagets interesser. anbefaling må ikke gis hvis styret finner at det forønskede vesentlig vil forrykke eller hindre kreaturenes tilvente ferdsel eller i nevneverdig grad forringe beitetets tilstrekkelighet.

§ 10

Det enkelte lagsmedlem er ikke avskåret fra å benytte de vanlige domstoler hvortil den alminnelige lovgivning gir adgang ved mulig tvist mellom ham og havnelaget, om eiendom eller rettighet innen laget."

Lovene skulle gjelde de første 10 år og senere inntil lagene bestemte noe annet. Storskifte s. 69-70:

"Havningsregler

§ 1

Enhver loddeier skal såvidt mulig benytte det havne-
rekster som tidligere sedvanemessig har vært brukt fra
den seter han for fremtiden skal benytte.

§ 2

De for gårdsdriften nødvendige hester samt unghester og
foler er ikke medregnet i det fastsatte havnebelegg for
hver loddeier.

§ 3

Bruksheste har enhver rett til å la beite i gårdens
nærmeste havnelag i den utstrekning det er nødvendig
for gårdens drift. Forøvrig havnes i eierens havnelag.

§ 4

Enhver har rett til på egen grunn å - uten avløsning av
påhvilende havn - innhegne og rydde nødvendig beite for
gårdens heste.

§ 5

Småfe skal slippes på beite i det havnelag hvor ved-
kommende eier har sin seter, og for deres vedkommende
som har to setre må sauene slippes der hvor vedkommende
har sin hovedseter, dog således at bruk som har 25
dagers vårhavn har rett til å la sauene følge storfeet.
Et storfe regnes lik 5 vinterfødde sauer, hvor intet
spesielt herom er bestemt i det enkelte havnelag.

§ 6

Bruk der har 15 dages vårhavn har rett til å benytte
denne i 15 dage før 1ste juli, og bruk der har 25 dages
vårhavn benytter denne før 10de juli.

§ 7

Fra disse regler kan lagsmøtet i havnelagene dispensere med 2/3 flertall av det avgivne stemmetall og antall møtende. Med samme flertall kan disse regler også suppleres eller forandres."

Hele Dalsbygda ble ved denne ordning geografisk oppdelt i havnelag Lovene og reglene gir en god innføring i havnelagenes oppgave. Beiteholdet er gjennom denne ordning organisert på en praktisk måte. Imidlertid har storskiftet bestemmelser og avgjørelser som kan være vanskelig å tolke.

5.6.1 Beiteløsning, slåtteeerstating og frist for opprettelse av setrer

Storskiftekommisjonen la til grunn i sitt arbeide at slåttedrifta var opphørt. For å sikre beiteinteressene foretok kommisjonen en innløsning av slåtterådighetene, slåtteeier kunne ikke lenger høste graset på slåtteområdene. Alle slåttene ble verdsatt i et kronebeløp. De beiteberettigede fikk seg tillagt et bestemt antall beitedager, antagelig ut fra gardens buskapsstørrelse. Dette er mest sannsynlig da flere loddeiere fikk mulighet til å skaffe seg nye havneretter ved å kjøpe disse av havnelaget. Det er dette som er kalt beiteløsning.

Vi skal først se på hva storskiftet sier om beiteløsning og slåtteeerstating (Storskifte s. 74):

"Bestemmelser

Beiteløsning

a De midler som kommer inn ved beiteløsning i det enkelte havnelag tilfaller laget og disponeres av lagsmøtet.

b Beiteløsningssummene skal under eksekusjons tvang

være innbetalt til lagsstyrene innen 2 -to- måneder etter skiftets ikrafttreden.

Slátteerstatning

De erstatningsbeløp som er tilstått slátteeiere som innløsning av slátterådigheten, og som skal betales av de beiteberettigede forfaller til betaling under eksekusjons tvang 3 -tre- måneder fra skiftets ikrafttreden."

Disse bestemmelsene må sees i sammenheng med § 3 siste ledd i lovene, som sier at styret i havnelaget skal foreta det økonomiske oppgjør som ordningen krever.

Alle som har noe å betale til det enkelte havnelag skal gjøre dette innen to måneder. De som har noe tilgode fra et havnelag skal ha dette utbetalt innen 3 måneder.

Regnskapet/oppgjøret for det enkelte havnelag står i storskifteordningen og gir opplysninger om hvem som har tilgode og hvem som skal betale.

De beiteberettigede skal betale inn til styret i havnelaget og det er styret i havnelagaet som skal betale ut for innløsning av slátterådigheten. Når det står "under eksekusjons tvang" betyr det at havnelaget kan få hjelp av myndighetene hvis de beiteberettigede ikke betaler innen fristens utløp. På samme måte kan en som får sin slátterådighet innløst få hjelp av myndighetene hvis ikke styret i havnelaget betaler ut innen fristens utløp.

Dette pengeoppjøret griper ikke inn i realiteten i storskifteordningen. Det vil si at selv om en person ikke har fått betaling for slátterådigheten den dag i dag, er denne rådigheten innløst. Slátterådigheten er innløst ved at ordningen trådte i kraft. At innbetaling/utbetaling ikke er skjedd er et forhold som kun angår styret i det enkelte havnelag og den berørte.

I dag, 33 år etter ordningen ble vedtatt, har det skjedd en endring. Da svært få har gjort krav på disse pengene er dette

kravet blitt foreldet. Det vil si at f.eks. havnelaget ikke lenger er juridisk forpliktet til å betale ut innløsningssummen. De beiteberettigede kan heller ikke pålegges å betale inn. I dag er foreldelsestiden på slike pengekrav 3 år. I dette tilfellet er det altså gått 33 år.

Mange havnelag har ikke fullført dette oppgjøret. Årsaken ligger nok i den usikkerhet som rådet ved innføringen av ordningen. Vi mener at dette oppgjøret enten må bli gjort ferdig eller at alle interessenter blir enige om å se oppgjøret som avsluttet.

Oppgjøret må på en eller annen måte bli avsluttet. Ellers kan dette danne grunnlag for enda flere misforståelser. Alt taler for at dette bør bli gjort når vi vet at pengeoppgjøret ikke griper inn i de rettslige sider ved storskifteordningen.

På grunn av de ulike rettslige oppfatninger angående slåtten, hersker det ulike meninger om hva som egentlig ble gjort ved innløsning av slåtterådigheten. Denne drøftelsen vil komme senere under pkt. 5.7.10.

Ordningen forutsetter at en rekke nye setrer blir oppført. Dette sies under de bestemmelser som er tatt inn under det enkelte havnelag. For eksempel Rabblia-Storvollia havnelag (Storskifte s. 47):

"Bestemmelser:

1:Lnr. 427, 428, 452 skal ha oppført sine setre og tatt dem i bruk innen 10 år fra dette skiftets ikrafttreden."

Ut fra en øyeblikkelig tolkning kan en være ledet til å tro at disse brukere etter 10 år mister sine muligheter. Det er en lite gjennomtenkt tolkning. Ordningen sier at setrer skal være oppført innen en frist, men den sier ingenting om hva som blir resultatet hvis dette ikke skjer.

Vår mening er at det ville være helt urimelig hvis noen skulle miste en viktig rettighet så lettvis. Vi har kommet fram til at bruken av ordet skal ikke medfører tap av rettigheter, men ordet brukes for at de forutsetninger ordningen bygger på skal bli oppfylt så raskt som mulig.

5.6.2 Eiendomsrett, bruksrett

Kommisjonen tar noen avgjørelser som viser de eiendomsrettslige sider ved ordningen (Storskifte s. 74-75):

"Avgjørelser

a. I og med fastsettelse av havnegrensene har kommisjonen - i samsvar med sitt mandat - avgjort at grunneiendomsretten for de tre sogn som storskiftet opprinnelig omfattet (Tolgen, Vingelen og Os) følger havnegrensene, dog således at mot Tynset og Kvikne er herredsgrensen grense for grunneiendomsretten, og at mot Tolga danner havnegrensen kun grense for grunnen fra Midthogna og sydover til enkeltmanns grunneiendom motstøter.

For Os herreds vedkommende følger grunneiendomsgrensen mot naboherreder de administrative grenser, og hvor havnegrensen ikke følger de administrative grenser er havneretten en bruksrett på grunnen.

Denne avgjørelse griper ikke inn i de enkelte bruks bestående eiendomsrett til grunn, såsom i skog eller i slåtter.

b. Videre fastsettes at hvert havnelag er eier av den Os tilhørende sameiegrunn som ligger innenfor havnelagets grenser. Eiendoms- eller bruksrett til slått, skog, mosetak, jakt- og fiske er uforandret.

c. Andelen i sameiegrunn og havn innen hvert enkelt havnelag er bestemt av de enkelte bruks antall beitedager, heri medregnet løste beitedager."

Vi har ikke kunnet oppdrive noen skriftlig forklaring på hva løste beitedager er. Ut fra samtalene med lokalbefolkningen og kjennskap til storskifte kunne gardbrukeren få kjøpt beitedager utover det belegget de hadde. Dvs. de kjøpte seg beitedager slik at de hadde mulighet til utvidelse av buskapen.

Under b. blir det fastsatt at havnelaget er eier av den sameiegrunn som var sameiegrunn før skiftet. Dette gjelder i hovedsak fjellet. Når havnelaget ble grunneier skulle man også tro at det fikk en rekke andre rettigheter. Dette er ikke tilfelle.

Under bokstav a, siste ledd sies det at eiendomsrett til grunn, såsom i skog eller i slåtter ikke endres ved ordningen. Likeså bokstav b, andre ledd: "Eiendoms- eller bruksrett til slått, skog, mosetak, jakt og fiske er uforandret."

Det eneste kommisjonen gjorde var å dele opp det utmarkssameie som eksisterte i fjellet og å gi grunneiendomsretten til havnelagene. Bokstav b, 1.ledd: "Videre fastsettes at hvert havnelag er eier av den Os tilhørende sameiegrunn som ligger innenfor havnelagets grenser." Årsaken til dette var at havning er den mest verdifulle utnyttingsmåten av fjellarealene. Det har vært vanlig å legge grunneiendomsretten til den rettighet som var mest verdifull.

For at kommisjonen skulle kunne dele fjellet inn i havnelag må det virkelig eksistere et sameie mellom et bestemt antall rettighetshavere. Kommisjonen har forutsatt at medlemmene av sameiet var de havneberettigede i dette området. Ut fra dette er ikke en oppdeling av fjellet i havnelag urimelig. Den enkelte havneberettigede får lagt alle sine beiteretter innenfor et havnelag, istedenfor å ha beiterett flere steder.

Alle andre rettsforhold er uberørt. I fjellområdene gjelder dette særlig jakt og fiske. For å klargjøre dette kan vi ta som eksempel fjellet i Sotthaugen, jfr. 5.4 Vangrøftdalsaken Osingene og dalsbygdingene var uenig om rettighetene i fjellet. Lagmannsretten slo fast at fjellet lå i sameie mellom osingene og dalsbygdingene. Dette stemmer med det grunnlag storskiftet hadde, dvs. at fjellet lå i sameie mellom de havneberettigede. At kun 19 dalsbygding er nevnt i slutningen har vi vist var en til-

feldighet. Hadde Sottohaguen vært et eget sameie mellom osingene og de 19 dalsbygdingene ville ikke kommisjonen hatt mandat til å organisere havnelag her. At kommisjonen hadde dette mandat er det, så langt vi vet, ingen som har benektet.

De rettsforhold lagmannsretten la til grunn angående de forskjellige rettigheter ble ikke endret ved Storskifteordningen. Etter vår mening skal f.eks. fiske i Forolsjøen og Fjellsjøen og jakta i Dalsbygda ligge i fellesskap mellom gardene i Dalsbygda og osingene som har rettigheter i disse områder.

For å klargjøre dette enda bedre kan vi ta med hva kommisjonen svarer noen loddeiere (Storskifte s. 7):

"Det er under klagebehandlingen reist spørsmål om gårdenes rettigheter i trakter som de nå fjernes fra med sitt seterbruk. To loddeiere forbeholdt seg sine gamle rettigheter i de trakter hvorfra de er utflyttet (løpenr. 327 og 332). Kommisjonen ønsker i denne forbindelse å uttale at det som den har foretatt alene er å overføre den enkelte loddeiers havnerett fra en trakt til en annen. Storskiftekommisjonen har altså ikke befattet seg med eiendomsrådigheter som jakt, andel i sameieskog eller rørt ved utskiftet skog."

Det skulle ut fra dette være dokumentert at storskifteordningen ikke kan danne grunnlag for å påstå eksklusive rettigheter til kjente og gamle utnyttingsmåter innenfor havnelagsgrensene, såsom fiske og jakt.

5.7 JORDSKIFTESAKEN I VANGRØFTDALEN OG KJURUDALEN

Kilde: Utskrift av rettsboken for Hedmark og Østerdal jordskiftesokn, Nord-Østerdal sorenskriveri, forsåvidt angår jordskifte av utmark i Vangrøftdalen, Kjurudalen m.m. i Dalsbygda i Tolga-Os herred (j.sk. saken).

Ved skriv av 1. august 1942, senere fulgt opp med skriv av 28. april 1949, krevde Dalsbygda sameieskogstyre jordskifte i sameieskogene i Vangrøftdalen og Kjurudalen. Dalsbygda Sameieskog var en organisasjon som bestod av de rettighetshavere som eide udelte skogområder i Kjurudalen og Vangrøftdalen.

Jordskifteretten besluttet i rettsmøte 20. november 1951 å fremme saken. I et rettsmøte 25. august 1953 ble saken utvidet til også å gjelde fjellet i Dalsbygda vest for Kjurudalen.

Det neste rettsmøte ble holdt 20.8.1963. Jordskifteverket hadde siden forrige møte tatt opp kart i området i målestokk 1:5.000. Det var også arbeidet med å få fullstendige partslisters. Fram til 1970 ble det arbeidet videre med saken uten at noen avgjørelser ble tatt. I løpet av sommeren 1971 ble en rekke mindre tvister, f.eks. grensetvister avgjort gjennom både forlik og kjennelser. I 1972 begynte jordskifteretten å ta standpunkt til eiendomsforholdene i jordskiftefeltet. Fram til rettsmøte 14. februar 1974 hadde jordskifteretten avsagt 15 kjennelser. På dette møtet ble det bestemt at kjennelsene skulle stilles til forhånds påanke. Dvs. at kjennelsen kunne ankes før selve jordskiftesaken var ferdig.

Vi skal her omtale de kjennelsene som angår eiendomsforholdene og redegjøre for resultatet av ankebehandlingen for de kjennelsene som ble anket.

5.7.1 Kjennelse 6 avsagt i jordskifteretten 23. mai 1972

(Jsk.saken s. 134-160):

"Slutning

De berettigede til slåttene innenfor jordskiftefeltet Storvoldlien, Mastukåsen, Kløftåsen, Skarvdalen og Storbekkdalen kjennes kun å ha bruksrett til slåtten."

Se kart nr. 5 Jordskifteretten gikk i denne kjennelsen mot resultatet av de dommene som før var avsagt i dette området. I Dalsbusjøsaken, Vangrøftdalsaken og Storskiftekommissjonens kjennelse fra 1948 ble resultatet at slåtteeier var grunneier. Jordskifteretten mente at området lå i sameie mellom setereierne. Slåtteeieren fikk ikke være med i sameiet da retten anså slåtten kun som bruksrett.